

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PASTORÁLNÍCH OBORŮ A PRÁVNÍCH
VĚD

Mgr. Josef Fiřt, LL.M.

Privilegium víry

jako určité řešení rozporu mezi nově přijatou vírou a
setrváním v manželství

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. ICLic. Mgr. Karel Plavec, Th.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Privilegium víry napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 14. dubna 2014

Josef Fířt

Bibliografická citace

Privilegium víry: jako určité řešení rozporu mezi nově přijatou vírou a setrváním v manželství. Diplomová práce / Josef Fiřt; vedoucí práce: ThLic. ICLic. Mgr. Karel Plavec, Th.D. Praha, 2014. 79 s.

Anotace

Tato diplomová práce si klade za cíl podat podrobný historický přehled vývoje právních norem (kodexových i mimokodexových) týkajících se obou privilegií víry, tedy staršího privilegia Paulina i poměrně nového institutu privilegia Petrina, přičemž poukazuje na jejich společné prvky i odlišnosti. Práce dále analyzuje důvody, které vedly ke změnám v kanonických předpisech, používá praktických příkladů aplikace těchto právních mechanismů a uzavírá pohledem na další vývoj uplatnění privilegia víry do budoucna (*de lege ferenda*).

Klíčová slova

Manželské právo – Zánik nesvátoštného manželství – Privilegium víry – Privilegium Paulinum – Privilegium Petrinum

Abstract

This thesis aims to explore a historical development of legal rules (according to CIC 1983, as well as non-codex canons) with respect to the Privileges of the Faith, i.e. the ancient *Privilegium Paulinum* and the more recent *Privilegium Petrinum*. The thesis provides a comparison of the common elements and differences between both legal institutes, and furthermore an identification of the major causes leading to changes in the canonical regulations. Based on practical examples of the application of these legal institutes, it concludes by discussing a potential future development of their application (*de lege ferenda*).

Keywords

Matrimonial Law – Termination of Non Sacramental Marriage – Privilege of the Faith – Privilegium Paulinum – Privilegium Petrinum

Počet znaků (včetně mezer): 136 937.

Poděkování

Na tomto místě upřímně děkuji svému vedoucímu práce panu doktoru Plavcovi za jeho celkový lidský a milý přístup, stejně tak za jeho cenné odborné připomínky.

Veliký dík rovněž patří mé ženě Magdaleně, která mi pro práci vytvořila ideální zázemí, jakož i mým dvěma dcerám, jež mě nabíjely svým povzbuzováním (ať mám stejně titulů jako maminka) a optimismem.

Obsah

Úvod.....	6
1. Historický exkurs (do přijetí CIC 1917)	9
1.1 Pavlovo doporučení Korintským.....	9
1.2 Interpretace a aplikace privilegia víry v křesťanských dějinách....	11
1.3 Papežské konstituce z šestnáctého století.....	17
1.3.1 Konstituce Pavla III. <i>Altitudo divini consilii</i>	20
1.3.2 Konstituce Pia V. <i>Romani Pontificis</i>	21
1.3.3 Konstituce Řehoře XIII. <i>Populis ac nationibus</i>	22
1.3.4 Papežské konstituce v CIC 1917 a CIC 1983	24
2. Biblické podklady	26
2.1 Původ a smysl manželství	26
2.2 Nerozlučitelnost manželství	30
2.3 Řešení sv. Pavla.....	33
3. Vývoj privilegia víry ve 20. století	37
3.1 Privilegium Paulinum v CIC 1917	37
3.2 Privilegium Petrinum	40
3.3 Instrukce z roku 1934.....	43
3.4 Instrukce z roku 1973.....	46
4. Privilegium víry v CIC 1983.....	51
4.1 Revize kodexu kanonického práva a privilegium víry.....	51
4.2 Pavlovské privilegium v CIC 1983	53
5. Normy z roku 2001 a pohled <i>de lege ferenda</i>	61
5.1 Normy z roku 2001	61
5.2 Privilegium víry, platné právo a pohled <i>de lege ferenda</i>	65
Závěr	73
Seznam použitých zkratk	76
Seznam literatury	77

Úvod

Manželství charakterizuje Druhý vatikánský koncil jako důvěrné společenství života a lásky, které se uskutečňuje manželskou smlouvou neboli neodvolatelným osobním souhlasem.¹ Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí, je přitom mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost.²

Kanonické právo zároveň vztahuje požadavek trvalosti a nerozlučitelnosti manželského svazku jak na manželství mezi pokřtěnými, tak také na manželství nepokřtěných (manželství přirozené, *matrimonium naturale*). Podle kanonického chápání totiž muž a žena, ať už jsou pokřtěni nebo nepokřtěni, uzavírají platné manželství (samozřejmě za podmínek, že jsou způsobilí uzavřít manželství), tedy složí manželský slib a splní všechny potřebné formalities vyžadované příslušným právním řádem. Jinými slovy, normy práva božského (*ius divinum*), a to ať již přirozeného či pozitivního, které jsou transformovány do Kodexu kanonického práva, mají všeobecnou závaznost.

Podstatné vlastnosti manželství proto platí jak pro svátostná manželství, tak manželství přirozená. Těmito *proprietas essentielles* jsou

¹ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 48; srov. též Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, čl. 1603; srov. rovněž CIC 1983, k. 1055.1.

² Srov. CIC 1983, k. 1055.1.

zejm. jednota (monogamnost) svazku a zásadní nerozlučitelnost (v případě dokonání svátostného manželství pak jde o nerozlučitelnost absolutní). Manželství, které bylo uzavřeno platně, proto vytváří mezi manžely svazek, který je svou povahou trvalý a výlučný a nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu.

Jak pak ovšem posuzovat situace, kdy na sebe v praktickém životě narazí požadavek nerozlučitelnosti manželství na straně jedné a touha po životě ve víře na základě přijetí křtu na straně druhé? Dnes se totiž poměrně často stává, že se člověk v dospělém věku obrátí ke křesťanské víře a je zároveň v platném svazku manželském. Svátost křtu je pak možné posuzovat jako dvojnásobný zásah do dosavadního stavu nového křesťana – jednak jde o zásadní změnu jeho osobního života, jednak o podstatný zásah do života jeho rodiny. Tato proměna může být v důsledku nově objevených křesťanských hodnot buď příčinou obohacení a rozkvětu manželského života a vůbec celé rodiny, nebo naopak důvodem neporozumění a dokonce i rozvratu manželství.

Tato práce se proto pokouší nalézt možné odpovědi na otázky, jak tyto konflikty mezi setrváním v původním manželství a přijetím nové víry, resp. případným vstupem do nového manželského svazku řešit. Jednou z možností, jak se pokusit uvedený rozpor překonat, je aplikace privilegia víry, a to jak privilegia Paulina, jako starší podoby tohoto privilegia, tak tzv. privilegia Petrina, jako relativně nové formy řízení ke zrušení manželství ve prospěch víry.³ Konkrétním úkolem této

³ I s vědomím odlišností obou institutů privilegia víry, tedy privilegia Paulina a privilegia Petrina, je pro účely této práce v případech, kdy z logiky věci nevyplývá něco jiného, používán pro obě tato privilegia jednotný pojem *privilegium víry*, neboť v obou případech se *de facto* jedná o kanonické řízení

diplomové práce je proto podán podrobný přehled vývoje právních norem (kodexových i mimokodexových) týkajících se privilegia víry s uvedením důvodů, které vedly ke změnám v těchto předpisech, včetně praktických příkladů použití těchto právních mechanismů a rovněž poukázat na jejich společné prvky i odlišnosti a nastínit možný pohled dalšího vývoje do budoucna (*de lege ferenda*).

První kapitola se věnuje historickému vývoji institutu privilegia víry, především pak z logiky věci privilegia pavlovského, a třem papežským konstitucím, které s určitými modifikacemi privilegium aplikovaly v nových misijních podmínkách. Druhá kapitola nás seznámí s biblickými podklady, na nichž privilegium víry, jakož i samotný institut manželství stojí, neboť bez nich by bylo pojednání neúplné. Kapitola třetí pak mapuje znovuobjevení privilegia víry v Evropě v kontextu nových společenských, kulturních a politických podmínek dvacátého století a jeho postupnou kodifikaci nejprve v CIC 1917 a dále jeho další vývoj až do přijetí CIC 1983. Zakotvení privilegia víry v platném kodexu kanonického práva CIC 1983 je analyzováno v kapitole páté a konečně kapitola šestá obsahuje rozbor Norem k vedení řízení ke zrušení manželského svazku ve prospěch víry vydaných roku 2001 Kongregací pro nauku víry, včetně komparace obou privilegií s platnou právní úpravou v České republice a náhledu na možný budoucí vývoj.

vedoucí ke zrušení manželství a zároveň k možnosti uzavřít manželství nové *in favorem fidei*, tedy ve prospěch manželství dle nově zvolené křesťanské víry.

1. Historický exkurs (do přijetí CIC 1917)

1.1 Pavlovo doporučení Korintským

Již v rané církvi, ostatně obdobně jako dnes, kdy se na celém světě katolíci uchylují k rozvodu podle občanských zákonů, bylo nutné řešit konflikt manželství a víry. Toto jednání však církev vzhledem k věrnosti učení svého zakladatele nemohla a nemůže akceptovat. Pouze v případě, že některý z manželů svým jednáním uvádí druhého do nebezpečí pro duši, tělo nebo pro děti, nebo činí jiným způsobem společný život velmi tvrdým, poskytuje tím druhému manželovi zákonný důvod odchodu, tzv. rozluku. Ovšem v případech, kdy pomine příčina odloučení, je nutno manželské soužití znovu obnovit. Pokud příčina odloučení z nějakých důvodů trvá i nadále, v žádném případě to však neumožňuje kterékoliv ze stran vstoupit do nového manželství, byť by bylo uzavřeno jen civilní formou. Tato na první pohled jasná stanoviska o nerozlučitelnosti manželství jsou však v praxi provázána různými nesnázemi.

Prvním, kdo musel řešit tyto konkrétní otázky, na které Ježíšova vyjádření nedávala dostatečné odpovědi, byl sv. Pavel. Ten byl konfrontován se situací, kdy se jeden z manželů nechal pokřtít, stal se tak křesťanem, zatímco druhý nikoliv. Vyvstávala proto otázka, zda má nově věřící po svém obrácení v takovém svazku setrvávat či nikoliv, a pokud ne, zda může být stávající svazek rozveden a nově věřící je oprávněn vstoupit do manželství nového.

Této problematice se sv. Pavel věnuje ve svém prvním listu Korintským, přičemž nepředkládá své soukromé mínění, mluví jako

apoštol ve jménu Páně a řeší otázku dosud neřešenou.⁴ Sv. Pavel zastává diferencované řešení zohledňující jednak tehdejší židovské pojetí,⁵ jednak názor radikálnějších křesťanů, kteří tento židovský přístup obdobně aplikovali i na konvertující křesťany, tedy trvali na tom, aby manželství, v nichž byl věřícím křesťanem pouze jeden z manželů, bylo rozvedeno, jinak by mu hrozilo nebezpečí ztráty čerstvě nabyté víry.⁶ Pavel totiž rozlišuje jednotlivé případy a ke každému z nich se vyjadřuje *ad hoc*: v případě nevěřící manželky doporučuje věřícímu manželovi, aby s ní zůstal, pokud projeví dobrou vůli, na druhou stranu se přiklání k rozchodu, pokud by nevěřící strana nerespektovala víru věřícího a chtěla sama z manželství odejít. Zároveň to však neznamená, že by rozchod musel přijít automaticky při každé náboženské rozdílnosti v manželství. Naopak, Pavel se domnívá, že křesťan může z manželství odejít pouze v případě, pokud by jeho setrvání v manželství bránilo v praktikování křesťanské víry.

Z Pavlova doporučení adresovaného do Korintu tak lze odvodit praktické pravidlo, dle kterého může manželství na základě rozdílného náboženství bez viny opustit kterákoliv ze stran, pokud by takové společné soužití nevedlo ke shodě a pokoji. Zároveň platí, že věřící strana nemá být tou, která iniciuje rozchod a víra sama o sobě nemá být příčinou rozpadu manželství. Pavel tak vnímavě oceňuje možný přínos nové víry pro manželství, vidí v ní koření a obohacení pro oba manžele, zároveň respektuje rozdílnost v náboženství a uvědomuje si možná úskalí, která víra může do manželství vnést.

⁴ SVOBODA, Jiří: Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143-1147 CIC a kán. 854-856 CCEO, *Revue církevního práva*, č. 24 - 1/03, 7.

⁵ Okamžikem přestoupení na židovskou víru byl proselyta osvobozen od všech stávajících závazků, vč. svazku manželského.

⁶ KAŠNÝ Jiří: *Bůh nás povolal k pokoji* (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 17.

Jelikož si byl Pavel velmi dobře vědom Ježíšova zákazu rozvodu, který uznával a nijak se jej nesnažil umenšit, nevystupuje proti němu, ani nestanoví žádný příkaz k rozchodu, ale pouze v případě nutnosti rozhodnout se mezi setrváním v manželství a praktikováním víry, radí Pavel zvolit víru. Stanoví tak princip prvenství vztahu víry, neboť vztah k Bohu je v životě křesťana primární. Pavel se tedy nepouští do polemiky, zda rozvod je či není dovolen, popř. kdo by měl autoritativně o rozvodu rozhodnout. Poměřoval však obě jemu vzácné hodnoty (setrvání v manželství a život podle víry), které se sice nutně nemusí dostat do rozporu, ale pokud se do konfliktu dostanou, je nutné jednu z nich upřednostnit.

Shrme-li, Pavel si velmi cenil víry, zároveň si hluboce vážil nerozlučitelnosti manželství, nicméně pokud by se tyto dvě hodnoty dostaly do vzájemného konfliktu, Pavel dospěl k názoru, že Bůh nás povolal k pokoji,⁷ a proto je nutné upřednostnit život podle víry a v tomto duchu také formuloval svou radu do Korintu (nikoliv příkaz). Odpověď na otázku, zda je dovoleno po rozchodu uzavřít nové manželství ovšem i přes podrobné studium Pavlova doporučení nenalezneme a budou jej muset svým výkladem překlenuvat až církevní otcové a další myslitelé.⁸

1.2 Interpretace a aplikace privilegia víry v křesťanských dějinách

Mezi prvními se ke konfliktu víry a manželství fundovaně vyjádřil sv. Augustin. Tento církevní otec, žijící mezi roky 354 – 430, zastával postoj, že je sice možné se z vážných důvodů kvůli zachování

⁷ 1 Kor 7,15.

⁸ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 19.

víry odloučit od nepokřtěné strany, nicméně není dovoleno znovu uzavřít další sňatek. Obdobné přesvědčení měli i Tertulián, Jan Zlatoústý či Cyril Alexandrijský.

Vedle tohoto názoru se ovšem mezi jinými teology začalo poměrně brzy šířit přesvědčení, podle kterého se nově obrácený křesťan mohl rozvést se svou nevěřící ženou a znovu se oženit, pokud jeho první nevěřící manželka nechtěla uznat jeho víru a kvůli ní od něj odešla. Nejstarším zastáncem tohoto názoru byl Ambrosiaster,⁹ který ve svém komentáři k prvnímu listu Korintským uvedl, že manželka propuštěná svým nevěřícím manželem kvůli své víře, se smí opětovně provdat. Není bez zajímavosti, že Ambrosiaster ve svém komentáři poprvé použil obrat „*contumelia enim Creatoris solvit ius matrimonii*“ (odpor vůči Stvořiteli ruší manželství), který nalezneme i v CIC 1983.¹⁰ Pokud tedy nevěřící manžel kvůli odporu k Bohu opustí svou věřící manželku, žena pak nemá vinu na rozpadu jejich manželství, neboť odpor vůči Stvořiteli ruší manželství a víra v Boha (a život podle ní), jsou důležitější, než takové manželství. Důvodem podle Ambrosiastera je fakt, že úcta, kterou má mít manželka ke svému manželovi, byť nevěřícímu, se musí podřídít účtě k tomu, kdo manželství jako instituci ustanovil. Z této argumentace pak Ambrosiaster odvozuje pravidlo, dle kterého manželka, která byla kvůli víře opuštěna svým nevěřícím manželem, nemůže hřešit, pokud by se znovu provdala.

⁹ Neznámý autor, nepatříčně zaměňovaný za sv. Ambrože, sepsal ve 4. století komentáře k Pavlovým listům, vč. komentáře k části prvního listu Korintským. Tohoto autora dodatečně označil jménem Ambrosiaster v 15. století Erasmus Rotterdamský, neboť upozornil na to, že svatý Ambrož nebyl autorem uvedených textů.

¹⁰ Srov. CIC 1983, kán. 1143.

Dalším, kdo se pokusil interpretovat Pavlovu radu, byl ve dvanáctém století Gratián, mnich kamaldulského řádu, který přednášel na univerzitě v Bologni. Ve svém díle *Concordia discordantium canonum* (usmíření rozporných zákonů)¹¹ se tento vynikající jurista přiklonil k řešení představeném Ambrosiastrem (přestože jej nedopatřením přisuzoval Řehoři Velikému), které navíc precizoval pro případ, kdy pokřtěný manžel odpadl po svatbě od víry, stal se fakticky nevěřícím a jeho manželka později víru přijala, ale manžel (byť kdysi pokřtěný) nechtěl respektovat víru nově pokřtěné manželky. Podle Gratiána by v této popsané situaci nebylo možné aplikovat Pavlovo privilegium a nově pokřtěná manželka by nemohla opustit svého manžela a uzavřít nové manželství.

Obdobně argumentoval ve svém díle *Sententiae* i pravděpodobný¹² současník Gratiána Petr Lombardský, konkrétně ve čtvrté knize pojednávající o svátostech, včetně manželství.¹³ Petr Lombardský v zásadě kompletně vyšel z myšlenek Gratiánových, nicméně díky přehlednému a komplexnímu zpracování se *Sententiae* (sepsané na pařížské univerzitě v letech 1155 – 1158) staly pro následující staletí standardními studijními texty na všech významných evropských teologických fakultách. I když toto řešení bylo kanonicky i teologicky velmi dobře zformulováno a mělo mezi teology svoji váhu, nebylo nijak právně závazné a tedy využitelné v praxi.

¹¹ Tato původně soukromá sbírka legislativních textů nazvaná později *Decretum Magistri Gratiani* (ve zkratce *Decretum*) se stala brzy uznávaným a komentovaným textem, aby se následně stala i první součástí *Corpus iuris canonici*, jako důstojný protějšek sbírky soukromého práva římského, známého pod názvem *Corpus iuris civilis*.

¹² Gratiánova přesná životní data nejsou totiž bohužel zcela známa, nicméně je jisté, že přednášel na univerzitě v Bologni a vydání jeho sbírky *Decretum* je datováno do roku 1140.

¹³ Petr Lombardský, Libri IV Sent. dist. 39, c. 2, 5, 6 in: PL 192: 934–936.

Přestože tak do dvanáctého století vedle sebe existovala různá pastorační a kanonická řešení související s užitím Pavlovy rady nabízející odlišný výklad, stále měla více společného, než rozdílného. Předně se shodovala v tom, že život podle nově objevené víry by měl mít přednost před setrváním v nekřesťanském (přirozeném) manželství. Zároveň jednotně souhlasila s rozvodem manželství pro případ, kdy by setrvání v manželství bránilo křesťanskému způsobu života. Naopak se různila v názoru, zda po takovém rozvodu mohl křesťan uzavřít nové manželství.

Je zřejmé, že v praktickém životě byla tato nejednotnost názorů na možnost opětovného uzavření sňatku po rozvodu pocíťována jako velmi neuspokojivá. Snahu o sjednocení výkladu pavlovského privilegia se proto pokusil přinést papež Inocenc III., který se na počátku třináctého století ve své odpovědi biskupu Ugo z Ferrary autoritativně vyjádřil k řešení tohoto problému. Jmenovaný biskup se na papeže obrátil s dotazem, zda může věřící strana odejít od strany nevěřící a uzavřít nové manželství, aby mohla žít podle víry.

Papež, vědom si nejednotnosti názorů svých předchůdců, proto ve svém rozhodnutí rozlišoval dva případy. Jednak manželství, kdy se vzali dva nevěřící a později byl jeden z nich pokřtěn a uvěřil, dále manželství uzavřené mezi dvěma věřícími manžely, z nichž jeden od víry odpadl a druhý zůstal víře věrný. Papež Inocenc III. ve své odpovědi uvedl, že i když jde v obou případech o pravé manželství, je možné, aby se v prvním případě původně nevěřící manžel po svém obrácení znovu oženil a nebyl tak vázán prvním manželstvím, a to za podmínky, že s ním jeho první manželka nechce dále žít, popř. s ním sice žít chce, nicméně nehodlá respektovat manželovu novou víru nebo by jej uváděla do

hříchu. Své tvrzení papež odůvodnil explicitním poukázáním na Pavlovu radu Korintským a rovněž na konkrétní kánon v Gratiánově *Decretum*.¹⁴

Na rozdíl od uvedené situace papež ve druhém případě věřící straně uzavřít nové manželství ve prospěch víry nedovolil s odkazem na 1 Kor 7,15. Zatímco v prvním případě je totiž možné manželství zrušit ve prospěch víry obráceného manžela, jelikož „*contumelia enim Creatoris solvit ius matrimonii*“, ve druhém případě jde o svátostné manželství dvou věřících, které lze slavit jen jednou. A pokud se tyto dva původně věřící manželé přesto kvůli víře rozejdou, nemohou uzavřít další manželství z důvodu nerozlučitelnosti původního svátostného manželství.

Z uvedeného tedy vyplývá, že papež Inocenc III. souhlasil se zrušením manželství *in favorem fidei* a uzavřením manželství nového pouze v případech, kdy manželství uzavřeli dva nepokřtění.¹⁵ Tímto svým názorem položil Inocenc III. základy pro formování jednotného názoru na zrušení manželství ve prospěch víry podle Pavlovy rady z prvního listu Korintským v celém křesťanském světě. Samotný termín *privilegium paulinum* se přitom objevuje až od 16. století. Do té doby se používalo popisné vyjádření např. *privilegium Christi per Apostolum declaratum*.¹⁶

¹⁴ C. XXVIII, q. 2, c. 2 (Gratian, *Decretum*, Pars secunda, causa XXVIII, questio 2, canon 2) in: *Corpus iuris canonici*, ed. Aemilius Friedberg (Leipzig: Bernardi Tauchnitz, 1881) sv. 1, s. 1090.

¹⁵ Naproti tomu Inocencův předchůdce na Apoštolském stolci Celestýn III. (vykonával úřad papeže v letech 1191 – 1198) dovoľoval zrušení prvního a uzavření nového manželství v obou zmiňovaných situacích.

¹⁶ KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství, Historicko-kanonická analýza Pavlovského privilegia, Tribunál č. 2/2005, <http://tribunal.kapitula.sk/2005-2/zruseni.htm> (20. 2. 2014).

Od počátku třináctého století tak byl díky Inocenci III. zachován jednotný výklad aplikace pavlovského privilegia v případech, kdy první manželství byla uzavřena mezi nepokřtěnými manžely. V nábožensky spíše homogenních evropských krajích tak postupně ubývalo případů, kdy by přicházelo v úvahu užití privilegia Paulina, a tak bylo toto privilegium v praxi téměř zapomenuto.

Nová situace ovšem nastala s rozšiřováním křesťanství do celého světa, zejména v souvislosti s činností misionářů, kteří se setkávali při svých cestách s polygamií. Misionáři sice pokřtili manžela, ten ale nevěděl, jaká jeho manželka byla první, popř. jaké všechny manželky má, a tak nebylo možné nepokřtěnou stranu dotázat, zda nechce přijmout křest, a nezamýšlí s nově pokřtěnou stranou pokojně žít a respektovat její novou víru. Aby totiž pokřtěná strana mohla uzavřít nové manželství, musela být nejprve původní (nepokřtěná) strana interpelována a odpovědět na otázky negativně. Uzavřením nového manželství bylo zrušeno manželství dřívější. Pokud však nebylo zřejmé, jaká osoba má být dotázána, resp. nevěřící manžel se ztratil a nebylo známo, zda je ještě naživu, nebo už zemřel, a tak ani nebylo možné se dotázat, zda je ochoten respektovat novou víru své manželky, bylo třeba žádat Apoštolský stolec o dispens od splnění podmínky dotázat se nevěřící strany na její postoj.

Obecně tak lze říci, že obtíže nastávaly všude tam, kde prakticky nebylo možné uvažovat o interpelaci druhé strany, zvláště pak v souvislosti s prodejem otroků, popř. i s dalšími situacemi odloučení bez naděje na setkání. V misijních oblastech, jakož i v případech shora popsaných, se tak užití pavlovského privilegia (s určitými modifikacemi)

stává v šestnáctém století velmi aktuálním, a proto Apoštolský stolec musel patřičně reagovat.

1.3 Papežské konstituce z šestnáctého století

Všechny tři papežské konstituce z 16. století, tedy konstituce Pavla III. *Altitudo divini consilii* z 1. června 1537, konstituce Pia V. *Romani Pontificis* z 2. srpna 1571 i konstituce Řehoře XIII. *Populis ac nationibus* z 25. ledna 1585, reagovaly především na nové situace vzniklé s rozšiřováním křesťanství v zámořských oblastech¹⁷ a umožňovaly misionářům nejen kanonicky, ale i pastoračně řešit specifické případy, ve kterých se dostávaly do konfliktu dvě důležité lidské a křesťanské hodnoty – stabilita a trvalost manželství a život podle víry.¹⁸

Původní obyvatelé, které navštívili misionáři na svých cestách, byli sice na jedné straně ochotni přijmout křest a začít nový život podle víry, na straně druhé ovšem žili ve zcela odlišném sociálním i kulturním prostředí, které znalo mnohoženství a jiné instituty¹⁹ pro Evropany těžko

¹⁷ Jednalo se zejména o Asii, jižní a střední Ameriku a Karibské ostrovy, kde v dobách velkého rozvoje misionářské činnosti během šestnáctého století byli misionáři konfrontováni s nečekanými výzvami v souvislosti s přijetím křtu tamními, často polyganními domorodci.

¹⁸ KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství, Tři papežské konstituce ze 16. století a pavlovské privilegium, Tribunál č. 2/2005, <http://tribunal.kapitula.sk/2006-2/tri.htm> (20. 2. 2014).

¹⁹ Dalším takovým problémem bylo otroctví, resp. obchod s otroky, kdy se misionáři setkávali s lidmi násilně odvedenými do otroctví, čímž fakticky došlo k odloučení manželů a jejich další osud byl neznámý. Logicky se pak nabízela otázka, zda mohou takto odvelečení otroci, kteří přijali v nové zemi křest, uzavřít i další manželství, tentokrát kanonické, když původní manžel nemohl být interpelován. Navíc se často ani nedalo zjistit, zda první manžel, nebo manželka nebyl mezi tím pokřtěn.

slučitelné s křesťanským pojetím monogamního manželství a rodiny. To vedlo k tomu, že bylo potřeba nějakým citlivým způsobem reagovat na tyto různě komplikované situace v oblasti manželství a rodiny, způsobené konfrontací křesťanství a stávajícího způsobu života domorodců. Tato výzva ostatně provázela křesťany již od počátku dějin církve, kdy se věřící dostávali do situací, ve kterých se nerozlučitelnost manželství střetávala s jinými křesťanskými hodnotami.

Lze připomenout, že misionáři neměli lehký úkol, neboť jednak museli při své činnosti zohledňovat polygamní manželství, včetně dalších místních zvyků, jednak museli citlivě, ale zároveň bez jakéhokoliv kompromisu seznamovat domorodce s křesťanským náhledem na manželský a rodinný život a především jej uvádět do praxe. Nástrojem k tomuto řešení se tak staly zmíněné papežské konstituce, které udělovaly misionářům specifické pravomoci, umožňující *ad hoc*²⁰ reagovat na popsané situace v misijních zemích. Konstituce tudíž napomohly uzavírání nových manželství v těch situacích, kdy nebylo jasné, kdo a zda vůbec byla první manželkou, nebo v situacích násilného odloučení manželů, zejména pak v souvislosti s otroctvím.

Společným pojítkem všech těchto případů bylo vždy nesvátočné manželství, tedy manželství nepokřtěných, přičemž křesť jednoho z manželů se stal novým prvkem, na který bylo třeba určitým způsobem reagovat. Zásadní perspektivou pro patřičnou reakci bylo umožnit život podle víry, což v konkrétní situaci znamenalo zrušit původní manželství a následně uzavřít manželství nové (kanonické). Na pomyslnou miskou

²⁰ Tyto konstituce totiž nebyly formálně vyhlášeny jako všeobecný církevní zákon, pouze udělovaly konkrétním misionářům oprávnění (ve formě privilegií), a platily výlučně v misijních oblastech, pro které byly vyhlášeny.

vah bylo opětovně třeba dát zájem na trvalosti manželského svazku a život podle nově přijaté víry. Papežské konstituce, identicky jako pavlovské privilegium, musely proto představit řešení, které by otevřelo cestu k opuštění prvního manželství a křesťanskému životu v novém manželství.

Tento postup by mohl evokovat přesvědčení, že všechny tři papežské konstituce byly vlastně pouze pokračováním pavlovského privilegia v nových historických souvislostech a poměrech. Jinými slovy, že uvedení papežové jen aplikovali pavlovské privilegium v situacích, které sv. Pavel nemohl ve své době předpokládat. Takový názor by ale byl stěží udržitelný. Na jedné straně je pravda, což je i logické a správné, že se konstituce v podstatném s pavlovským privilegiem shodovaly,²¹ na straně druhé se však od Pavlova privilegia v určitých ohledech lišily, čímž dokazují, že nejde pouze o jeho další užití v praxi.

Jedním z hlavních rozdílů byla již zmíněná absence dotazování nepokřtěné strany, neboť konstituce musely zohlednit fakt, že tuto interpelaci nepokřtěného nebylo možné z objektivně daných příčin v nových podmínkách učinit. Použití pavlovského privilegia přitom výslovně interpelace vyžaduje, kromě případu, kdy je od nich udělena dispens.

Jak bude ukázáno dále, konstituce proto dotazování nepokřtěné strany skutečně explicitně nevyžadovaly, na druhé straně ale stanovily

²¹ Konstituce dovolovaly zrušit pouze manželství nepokřtěných, později jeden z manželů přijal křest a v souvislosti s tím žádal o zrušení prvního manželství, aby mohl uzavřít nové, teď už kanonické manželství.

podmínky a okolnosti, při jejichž splnění bylo dovoleno uzavřít manželství nové, čímž i došlo ke zrušení původního manželství.

1.3.1 Konstituce Pavla III. *Altitudo divini consilii*

Jako první na nový vývoj v misijních oblastech reagoval v roce 1537 papež Pavel III., jehož pontifikát se datuje do let 1534 – 1549. Jeho konstituce *Altitudo divini consilii*²² byla určena španělským františkánským misionářům, kteří hlásali křesťanství na Filipínách, Antilách a ve velké části Jižní Ameriky.

Konstituce řešila specifický případ v souvislosti s mnohoženstvím, kdy měl ženatý katechumen několik manželek a nemohl si vzpomenout, jaká z nich byla první. Proto mu bylo dovoleno, aby uzavřel manželství s jakoukoliv z těchto manželek, a ostatní propustil bez formálního dotazování, zda jsou ochotné respektovat jeho novou víru. Pokud by ovšem obrácený muž věděl, která z jeho žen se stala jeho první manželkou, musel by si nechat jako manželku právě ji. V opačném případě, tedy pokud by si chtěl vzít jinou manželku než tu první, bylo by třeba aplikovat pavlovské privilegium a dotázat se první manželky, zda chce odejít, nebo zda je ochotna respektovat novou víru jejího manžela.²³

²² PAVEL III., konstituce *Altitudo divini consilii* (1. června 1537) in: Denzinger-Schönmetzer, č. 1497.

²³ Srov. studijní překlad části konstituce *Altitudo divini consilii* do češtiny in: KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství, Tři papežské konstituce ze 16. století a pavlovské privilegium, Tribunál č. 2/2005, <http://tribunal.kapitula.sk/2006-2/tri.htm> (20. 2. 2014): „Co se týká ... jejich manželství stanovíme, že je třeba zachovat toto: Ti, kteří před obrácením měli podle svých tradic více manželek a nepamatují si, kterou si vzali jako první, když se obrátí na víru, ať si vezmou tu z nich, kterou chtějí, a s touto nyní (per verba de praesenti) uzavřou manželství, jak je to pravidlem. Ti, kteří si pamatují, kterou si vzali jako první, ostatní propustí, a první si ponechají.“

Tím by tak bylo zachováno kanonické pojetí, že manželský slib s první manželkou dal vzniknout manželskému svazku, čímž byla položena zároveň překážka ke vzniku manželství s dalšími ženami, se kterými začal žít později.

1.3.2 Konstituce Pia V. *Romani Pontificis*

V roce 1571 vydává papež Pius V., který zastával úřad papeže v letech 1566 – 1572, konstituci *Romani Pontificis*.²⁴ Konstituce opět reaguje na specifické případy polygamie a navazuje tak na předchozí konstituci papeže Pavla III. *Altitudo divini consilii*, nicméně podmínky ohledně absence dotazování, které je jinak podmínkou aplikace pavlovského privilegia, ještě dále tato nová konstituce rozvolňuje.

Papež Pius V. totiž nově dovoluje čerstvě pokřtěnému muži, který měl podle domorodých tradic více manželek, aby zůstal s jednou z nich, a ostatní propustil, přičemž si smí vybrat a ponechat jako manželku tu, která s ním bude pokřtěna, ale nemusí to být nutně ta, kterou si vzal časově první v pořadí.²⁵

²⁴ Pius V., konstituce *Romani Pontificis* (2. srpna 1571) in: Denzinger-Schönmetzer, č. 1983.

²⁵ Srov. studijní překlad části konstituce *Romani Pontificis* do češtiny in: KAŠNÝ, op. cit.: „Protože ... nevěřícím původním obyvatelům (Indis) je dovoleno mít více manželek, které oni sami ze zcela nepatrných důvodů zapuzují, proto se stalo, že manželům, kteří přijali křest, bylo dovoleno, aby si ponechali tu manželku, která byla pokřtěna spolu s manželem. Často se stává, že to není první manželka, čímž bývají služebníci svátostí i biskupové velmi zneklidněni, protože se domnívají, že toto není pravé manželství. Ale protože je velmi tvrdé, aby se tyto původní obyvatelé odloučili od svých manželek, se kterými přijali křest, a protože bývá velmi obtížné, aby našli první ženu, a protože se chceme s otcovským ohledem velkoryse postarat o situaci těchto obyvatel a zároveň osvobodit biskupy a služebníky svátostí od těchto pochybností, proto z naší vlastní iniciativy a na základě jisté znalosti a plnosti apoštolské moci dovoluujeme těmto obyvatelům, kteří, jak bylo řečeno, byli nebo budou pokřtěni, aby zůstali

1.3.3 Konstituce Řehoře XIII. *Populis ac nationibus*

Papež Řehoř XIII.,²⁶ nástupce na Apoštolském stolci po Piu V., vydává poslední rok svého pontifikátu, tedy v roce 1585, konstituci *Populis ac nationibus*,²⁷ která je určená misionářům v Africe a pomáhá řešit situace, kdy bylo téměř nemožné provést dotazování kvůli tragickému a násilnému rozdělení manželů v důsledku obchodování s otroky.

Řehoř XIII. touto konstitucí udělil oprávnění některým misionářům, aby mohli obráceným Afričanům povolovat uzavření dalšího manželství, pokud byli odloučeni od svých prvních manželů nebo manželek, zejména kvůli otroctví. Na základě této konstituce byla jejich první manželství zrušena, třebaže neproběhla jinak potřebná formální interpelace, a ani se nedalo vyloučit, že jejich první manželé či manželky mezitím případně nepřijali křest.²⁸ Ačkoliv tedy zrušení prvního

s manželkou, která s nimi byla nebo teprve bude pokřtěna jako s legitimní manželkou, a ostatní ženy aby propustili. Apoštolskou mocí pak vyhlášíme toto manželství jako legitimní.“

²⁶ Papež Řehoř XIII. vykonával úřad papeže v letech 1572 – 1585.

²⁷ Řehoř XIII., konstituce *Populis ac nationibus* (25. ledna 1585) in: Denzinger-Schönmetzer, č. 1988.

²⁸ Srov. studijní překlad části konstituce *Populis ac nationibus* do češtiny in: KAŠNÝ, op. cit.: „Vůči lidem a národům, kteří se nedávno obrátili od pohanských omylů ke katolické víře, je vhodné ohledně uzavírání manželství postupovat shovívavě, aby tito lidé, kteří nejsou zvyklí žít zdrženlivě, kvůli náročným požadavkům neochabli ve víře a neodvrátili svým příkladem od přijetí víry i druhé. Často se stává, že mnoho nevěřících obojího pohlaví, ale především mužů z Angoly, Etiopie, Brazílie a jiných oblastí, poté co uzavřeli manželství svým tradičním způsobem, se stali válečnými zajatci a byli odvezeni ze své vlasti a od svých manželek nebo manželů do vzdálených krajů, a potom ať už ti, kteří se stali zajatci (otroky) nebo ti, kteří zůstali ve vlasti, když se obrátí k víře, pochopitelně, nejsou schopni se dotázat svých vzdálených nevěřících manželek nebo manželů, zda chtějí s nimi žít bez urážení Stvořitele, protože se do nepřátelských a necivilizovaných oblastí nedostanou poslové, nebo ani neví, do kterých zemí se jejich manželky nebo manželé dostali, nebo délka cesty způsobuje velké obtíže. Tato manželství uzavřená mezi nevěřícími považujeme

manželství vycházelo z předpokladu, že se manželé z tohoto manželství už nikdy nenajdou, na druhou stranu se to – alespoň čistě hypoteticky – nedalo vyloučit, což ale ve svém důsledku mohlo vést k domněnce, že vedle sebe mohla existovat dvě „platná“ manželství. Konstituce proto stanovila, že druhé (pozdější) manželství musí být bráno jako platné i v případě, že by se objevila druhá strana z prvního manželství a ukázalo se, že se k dané situaci nemohla vyjádřit.

Vedle právě uvedené odchylky od pavlovského privilegia obsahovala konstituce *Populis ac nationibus* ještě jedno, poměrně důležité pravidlo, které modifikovalo aplikaci pavlovského privilegia. Papež Řehoř XIII. totiž jednoznačně uvedl, že platným manželstvím zůstává i takové manželství, které nově uzavřel pokřtěný, přestože by později vyšlo najevo, že nepokřtěná strana z původního manželství mezitím také přijala křest. Z toho vyplývá, že původní manželství je zrušeno nejen ve smyslu pavlovského privilegia *in favorem fidei*, ale rovněž mocí nejvyšší církevní autority náležející papeži.

za pravá, ale ne natolik pevná, aby nemohla být zrušena z přesvědčivých a nezbytných důvodů, a proto ... místním ordinářům, farářům a kněžím ze Společnosti Ježíšovy ... udělujeme dovolení dispensovat ve zmíněných regionech křesťany obojího pohlaví, kteří se vážně obrátili k víře, ale ještě před křtem uzavřeli manželství, aby kdokoli z nich – zatímco jejich nevěřící manželka nebo manžel jsou ještě živi, a bez toho, že byl žádán její nebo jeho souhlas nebo byla obdržena její nebo jeho odpověď – směl uzavřít církevní manželství, třebaš i v jiném ritu, a dokud budou žít, zůstat dovoleně v tomto manželství, které bylo dokonáno, jestliže je jisté, i jen z mimosoudního řízení, že první manželka nebo manžel je nepřítomen, jak bylo řečeno dříve, a nemůže být informován přiměřeným způsobem nebo, pokud byl informován, ve stanoveném čase neodpověděl. Rozhodujeme, že tato nová manželství jsou platná a pevná, nemají být zrušena, a děti z těchto manželství jsou legitimní, i kdyby se později ukázalo, že první manželka nebo manžel nemohli dát najevo svou vůli, protože jim to bylo legitimně znemožněno, nebo i kdyby se ukázalo, že v době uzavírání druhého manželství už byli obráćeni.“

V konstituci *Populis ac nationibus* proto můžeme nalézt prapůvod názoru, že je možné z pastoračních důvodů zrušit papežovou mocí manželství nepokřtěných, aby měla pokřtěná strana možnost uzavřít manželství kanonické. Tento názor se nicméně plně rozvinul až o více než tři sta let později a je stále předmětem polemiky mezi teology a nemá tak do dnešních dnů jednoznačné řešení.²⁹

1.3.4 Papežské konstituce v CIC 1917 a CIC 1983

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, všechny tři papežské konstituce z 16. století musely řešit konfliktní situace, ve kterých se střetávala nerozlučitelnost manželského svazku nepokřtěných na straně jedné a život podle nově přijaté víry jednoho z nich na straně druhé a zároveň dovolovaly bez interpelace nepokřtěné strany zrušit první manželství a uzavřít manželství nové, a to v kontextu řešení pastoračně složitých situací v misijních oblastech.

Proto není s podivem, že mimo misijní území zůstaly tyto konstituce takřka bez povšimnutí, a pravděpodobně i proto o nich teologové a kanonisté nijak nediskutovali a nehodnotili jejich význam v pastoraci, a to až do přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy v souvislosti s měnicí se sociální a náboženskou situací v celé Evropě a též jinde ve světě, byla platnost těchto konstitucí rozšířena také na jiná území při zachování stejných podmínek.³⁰ Stalo se tak jejich vyhlášením

²⁹ Srov. SVOBODA, Jiří: Moc řádná – zástupná ve vztahu k nerozlučitelnosti manželství, *Revue církevního práva*, č. 18 - 1/01, s. 7-28.

³⁰ KAŠNÝ Jiří: *Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 17.

v kodexu kanonického práva z roku 1917, konkrétně v kánonu 1125,³¹ který na tyto konstituce výslovně odkazuje.

Z textu tohoto kánonu ovšem jednoznačně nevyplývá, jestli se požadavek stejných podmínek (*in eisdem adiunctis*) vztahoval ke všem jednotlivým případům *ad hoc*, nebo se týkal pouze těch území, kde jsou takové srovnatelné podmínky jako ty, pro které byly konstituce původně vyhlášeny. Pokud by totiž citovaný kánon omezoval aplikaci papežských konstitucí pouze na oblasti se stejnými podmínkami, došlo by k praktickému použití papežských konstitucí ve velmi omezeném množství. Naproti tomu ve druhém případě by při zachování stanovených podmínek bylo možné aplikovat privilegia z konstitucí na více konkrétních případech, k čemuž se přiklání většina kanonistů.³²

Při přípravách nového kodexu kanonického práva, který měl nahradit stávající kodex z roku 1917, se komise revidující tehdy platný kodex přiklonila k řešení, aby se nový kodex pouze neodvolával na papežské konstituce, ale výslovně převzal jejich zásadní prvky a upravil je současným podmínkám. Tak se také stalo a konkrétní kánony obsahující stěžejní části všech tří papežských konstitucí ze šestnáctého století byly vyhlášeny v kodexu 1983, konkrétně v kánonech 1148–1149. Nicméně je třeba dodat, že ještě v roce 1973 připravované znění nového kodexu neobsahovalo žádný z prvků konstituce Řehoře XII. *Populis ac nationibus*.³³

³¹ Srov. kán. 1125: *Ea quae matrimonium respiciunt in constitutionibus Pauli III Altitudo, 1 Iun. 1537; S. Pii V Romani Pontificis, 2 Aug. 1571; Gregorii XIII Populis, 25 Ian. 1585, quaeque pro peculiaribus locis scripta sunt, ad alias quoque regiones in eisdem adiunctis extenduntur.*

³² Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 35.

³³ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 36.

2. Biblické podklady

Pokud se máme hlouběji a seriózněji zabývat jakýmkoliv tématem stojícím na křesťanských základech, je třeba dle mého názoru nejdříve obrátit (po nezbytném historickém exkursu) pozornost k Písmu svatému, bez jehož znalosti a užití by i tato práce byla neúplná. Proto se tato kapitola věnuje těm pasážím Bible, které pomohou blíže objasnit pojednávaný institut privilegia víry, jakož i základní postuláty, ze kterých toto privilegium vychází, tedy vlastní původ a smysl manželství a jeho nerozlučitelnost.

Je přitom mít třeba na paměti, že Písmo svaté neposkytuje systematické členění a tematické uspořádání pravd a dílčích obsahů jako nějaká učebnice nebo teologický traktát.³⁴ Biblické výpovědi o výše popsanych institutech jsou proto v Písmu svatém rozptýleny na různých místech a je nutné je vnímat a vykládat v určitých souvislostech, jejichž znalost je pro správné porozumění nutná. Je tedy zřejmé, že pokusit se nějakým způsobem uspořádat celou biblickou látku by bylo nad rámec této práce, nicméně to podstatné se pokusí zachytit a vyložit.

2.1 Původ a smysl manželství

Stěžejním textem pro splnění vytyčeného cíle stran institutů, ze kterých pavlovské privilegium vychází, bude úryvek z Matoušova evangelia popisující Ježíšův spor s farizeji o nerozlučitelnost manželství (Mt 19,1–9): „Když Ježíš dokončil tato slova, odebral se z Galileje do krajin judských za Jordán. Velké zástupy šly za ním a on je tam uzdravil. Tu k němu přišli farizeové a pokoušeli

³⁴ SLAVÍK, Michael, Manželství - od snů k realitě, Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

ho: 'Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?' Odpověděl jim: 'Nečetli jste, že Stvořitel od počátku muže a ženu učinil je?' A řekl: 'Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!' Namítnou mu: 'Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?' Odpoví jim: 'Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.'³⁵

Na citovaném Matoušově textu je možné demonstrovat nejen biblické vnímání původu a smyslu manželství (a to starozákonní i novozákonní), ale i vnímání zásady jeho nerozlučnosti. Jak bude rozebráno podrobněji dále, Ježíš se ve své odpovědi farizeům vrací k původnímu Božímu záměru, jak tomu bylo na počátku, rozlukový list potom Ježíš chápe jako ústupek tvrdosti lidského srdce, která je proroky na jedné straně často kritizována, na straně druhé je jimi přislíbeno uzdravení a dokonce výměna srdcí. Z kontextu celého textu je patrné, že farizeové nepochybně znají Ježíšův názor na nerozlučitelnost manželství, který je odlišný od Mojžíšem odůvodněné stávající praxe, proto jim dotaz slouží jako záminka nachytat jej. Nicméně Ježíšova argumentace je radikální, jasně svědčí ve prospěch nerozlučitelnosti manželství, v rozporu s tehdejší praxí, ale nikoli v rozporu s Písmem.³⁵

Ze shora uvedeného jednoznačně vyplývá, že Ježíš není vlastním zakladatelem manželství, neboť odkazuje a vlastně i navazuje na biblickou a původní představu o manželství, vyjádřenou ve Starém zákoně: „Bůh stvořil

³⁵ Srov. Mt 5,32: „Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku, mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizoloží.“

člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: 'Plod'te a množte se a naplňte zemi.'³⁶ Stvořitelem manželství, a tedy jeho autorem, je sám Bůh, který spojil muže a ženu v manželství, zároveň jim požehnal, přičemž jeho požehnání je konkrétní a týká se plození dětí. Bůh tedy stvořil muže a ženy jako sexuální bytosti a tato jejich pohlavnost je Božím darem a sám Bůh ji označil jako dobré dílo.³⁷ Rozmnožování je tak Boží stvořitelský řád, muž i žena se v manželství „stanou jedním tělem“, na což se odvolává ve své odpovědi farizeům i sám Ježíš (Gn 2,24).

Ježíšova argumentace tak spočívá na biblickém svědectví a potvrzuje, že manželství má svůj původ v samé hloubi přirozenosti muže a ženy, která pochází od Boha, jako Stvořitele. Muž i žena jsou sice samostatnou bytostí, ale jako manželé spolu vytvářejí novou jednotu, nové stvoření. Tato nerozlučná jednota je podstatou manželství. Manželství tak není vnější a dodatečně přistupující skutečností k jakémusi neutrálnímu lidskému bytí, nýbrž člověk může existovat pouze v pohlavní polaritě, a tím i v jakési neúplnosti. Vzájemně se mají doplňovat a vytvářet nerozlučnou jednotu. Muž a žena jsou si před Bohem rovni, protože jsou oba Božími dětmi, v tomto smyslu už není rozdíl mezi mužem a ženou, všichni jsou jedno v Kristu Ježíši.³⁸ Jako rovnocenní partneri proto mohou vstoupit do celoživotního svazku a každý v něm má uplatnit své přednosti a plnit své povinnosti. Přestože jsou si muž a žena rovni a jsou v manželství partnery, neznamená to, že mají oba stejný úkol – muž má jinou úlohu než žena a žena má odlišný úkol než muž. Každý z nich má tak své nenahraditelné poslání, dovršené ve vzájemném spojení. To je důvodem pro to,

³⁷ Gn 1,27-28.

³⁷ Gn 1,31.

³⁸ Srov. Ga 3,26-28.

aby muž a žena, kteří cítí, že jim něco k dovršení chybí, opustili otce i matku, stali se jedním tělem.

V tomto kontextu také Ježíš vysvětlil výrok „stanou se jedním tělem“, když prohlásil: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“³⁹ Manželství je tedy možné jen mezi mužem a ženou a je definováno a ustanoveno samotným Bohem. V Novém zákoně je tento vztah mezi manželem a manželkou přirovnán ke vztahu mezi Kristem a církví, přičemž je tento vztah představen apoštolem Pavlem jako ideální.⁴⁰

Ve světle výše uvedeného je třeba si položit otázku, jaké je zacílení takového společenství, aby nezůstalo na místě, neustrnulo. Odpověď je velmi jednoduchá: k předání života, tj. k plodnosti, a to plodnosti duchovní i tělesné. O tom hovoří i první kniha Mojžíšova v Gn 2,24, pokud připomíná bytostnou jednotu, má na mysli i děti, které jsou jakýmsi viditelným vyjádřením ontologického pouta manželů (rodičů), když jsou jedním tělem z oněch dvou.⁴¹ Plození potomstva není tedy dodatečnou kvalitou dodatečně přístupující k manželství, ale patří k jeho podstatě *per se* a spoluurčuje přirozenou povahu a zaměření tohoto vztahu.

Vztah muže a ženy je popsán biblicky jako sexuální, a tím zacílený ke zplození potomstva. Na rozdíl od dnešní doby, kdy se v zásadě podařilo oddělit v lidských myslích i technicky lásku, sex a plození dětí, za Ježíšových časů nebyla u Židů otázka potomstva vůbec problémem a námětem pro

³⁹ Mt 19,5: „A řekl: ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo;‘“ Matouš tak navazuje na starozákonní „Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“ (Gen 2,24).

⁴⁰ Ef 5,21-33.

⁴¹ SLAVÍK, Michael, Manželství - od snů k realitě, Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

jakoukoliv diskusi v tom pohledu, jak jej známe dnes. Dokonce spíše naopak, samotní Židé považovali plodnost za povinnost a způsob, jak se účastnit na spáse, neplodnost byla považována za špatné znamení od Hospodina.

Na straně druhé jediným smyslem manželství není pouze a jen plození dětí, je to pouze jedna možná náplň manželství, i když velmi důležitá. Manželé mají pěstovat hluboký vzájemný vztah, v němž mají stále růst. Do tohoto vztahu patří i jejich intimní život,⁴² který může být prožíván plně jen tam, kde vládne opravdová láska. I bezdětná manželství tak mohou dojít svého naplnění.

2.2 Nerozlučitelnost manželství

Vrátíme-li se k Matoušovu evangeliu, konkrétně k Mt 19,3–9, je zřejmé, že farizeové, kteří vedli s Ježíšem diskusi na téma nerozlučitelnosti, měli na mysli odkaz na starozákonní předpis o rozvodu.⁴³ Je přitom evidentní, že citovaný text páté knihy Mojžíšovy neakcentuje důvody pro možnosti rozvodu, ale spíše ukazuje řešení, hledá cesty co potom, když už se manželství rozpadlo a došlo k neštěstí rozvodu.

Farizeové ovšem přenesli význam tohoto textu jinam, neboť vedli horlivé spory o obsahovou náplň pojmu „odporné“. Jelikož teprve tehdy, když manžel našel na své ženě něco „odporného“, mohl se rozvést, bylo zásadní definovat uvedený termín. A právě o to se mezi tehdejšími židovskými teology

⁴² Srov. 1 Kor 7,2-6.

⁴³ Srov. Dt 24,1-4: „Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže, ale ten druhý muž k ní také pojme nenávisť, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Anebo ten druhý muž, který si ji vzal za ženu, zemře. Tu její první manžel, který ji vykázal, si ji znovu za ženu vzít nemůže, když byla poskvrněna, neboť by to byla před Hospodinem ohavnost.“

vedly dlouhé debaty.⁴⁴ Nicméně, co se podstaty týče, bylo nasnadě, že problém rozvodu měli farizeové pro sebe vyřešen.

Proto se obrátili na Ježíše s uvedenou otázkou, která byla motivována snahou zaskočit ho. Byla to vlastně léčka, farizeům nešlo o upřímnou snahu poučit se, tím méně o změnu jejich postojů, ale šlo jim o to, jak Ježíše dostat do rozporu se Zákonem. Bylo jim jasné, že Ježíš záležitost rozvodu vidí jinak. Byli tak v zásadě jeho protivníky a chtěli jej, jak říká Matouš „pokoušet“ a nachytat, tzn. nejenom zkoušet jeho znalosti Mojžišových zákonů a popř. jeho neznalost následně kritizovat, nýbrž touto choulostivou a velice spornou otázkou Ježíše přivést do rozpaků a vytvořit mu vyjádřením odlišného názoru nepřátele.

Ježíš se ve své odpovědi rozhoduje pro přísnější interpretaci Zákona, když zdůrazňuje nejdříve princip nerozlučitelnosti manželství.⁴⁵ Přirozená boží vůle, jakož i rozumová úvaha totiž vyžadují jednotu (spojení muže a ženy) a v zásadě tak nerozlučitelnost manželství, neboť opak by vedl k mravnímu úpadku.

Farizeové Ježíšovi namítají (s odvoláním na Dt 24,1–4), proč tedy Mojžíš ustanovil možnost propustit manželku tím, že jí dá rozlukový lístek? Ježíš ve své odpovědi farizeům nazve věci pravými jmény a argumentuje tím, že Mojžíš sice dovolil propustit manželku, ale tím jen reagoval na tehdejší hrubé zvyky a dobové okolnosti, jakož i morálku svého národa. Ježíš promluvil

⁴⁴ Škola rabína Šamaje měla na mysli něco mravně hanebného, ale nikoli jen cizoložství. Naopak liberálnější rabínská škola Hillelova spatřovala dostatečný důvod k rozvodu v čemkoli, co se muži nezamlouvalo; srov. SLAVÍK, Michael, *Manželství – od snů k realitě*, Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

⁴⁵ Srov. Mt 19,6.

o tvrdosti lidského srdce, pro kterou je rozvod Mojžíšem pouze tolerován, tedy připuštěn, ale nikoli Bohem pozitivně zamýšlen a plánován.

Zásadní ovšem je, že od počátku tomu tak nebylo, a ani tomu tak být nemá. Tím své posluchače odkazuje k ideálu ráje, kde Bůh na počátku ustanovil manželství jako celoživotní svazek. Manželství bylo ale zasaženo a poškozeno hříchem a ten způsobuje, že se srdce člověka zatvrzuje, což vede k tomu, že se původní Stvořitelův záměr s manželstvím posunul a zdeformoval. I u vyvoleného národa totiž v dějinách docházelo k polygamii a rozvodům⁴⁶ a nerozlučitelnost tak byla problémem. Jelikož manželství bylo pojímáno v kontextu smlouvy uzavřené mezi Hospodinem a vyvoleným národem a bylo tak chápáno jako její obraz, rozluky manželství byly ve Starém zákoně kárány a považovány za něco nežádoucího, nicméně bylo přislíbeno, že manželství bude uzdraveno.

Zároveň Ježíš vysvětluje, že udělení rozlukového listu a tím i propuštění nemůže být přenecháno svévoli manžela, neboť mu nemůže náležet právo svou právoplatnou manželku propustit „jen tak“ z nějakého důvodu. Tento Ježíšův závěr může být sice popírán, jelikož je mužovo právo propustit svojí ženu zaručeno v Mojžíšově zákoně, nicméně Zákon nelze vykládat lehkomyšlně a má být chápán tak, že muž sice může ženu propustit, ale jen na základě jednoho jediného taxativního důvodu, kterým je cizoložství.⁴⁷ V opačném případě se muž svým novým sňatkem s jinou ženou dopustí cizoložství a nevěrnosti; současně bude takový muž vinen, že jeho propuštěná manželka svým opětovným sňatkem s jiným mužem na něm vykoná cizoložství stejně jako ten, který si ji vzal. Obdobně mluví i prorok

⁴⁶ Nicméně v Ježíšově době se v Izraeli definitivně prosadila monogamie; srov. SLAVÍK, Michael, *Manželství – od snů k realitě*, Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

⁴⁷ Viz Mt 19,9: „Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje!“

Jeremiáš a konstatuje jako obvyklou praxi: „Jestliže muž propustí svou ženu a ona od něho odejde a vdá se za jiného, smí se k ní znovu vrátit? Což by tím země nebyla nesmírně potřísněna?“⁴⁸

O nerozlučitelnosti manželství ovšem nehovoří jen citované úryvky Matoušova evangelia, které jsme výše využili jako východisko k popsáním úvahám. Tak podle evangelisty Lukáše i apoštola Pavla je vztah mezi manžely výlučný, má být trvalý a manželství je principiálně nerozlučitelné až do smrti jednoho z partnerů.⁴⁹ Podobně i ve Starém zákoně nalezneme zřetelný odpor Boha k rozvodu.⁵⁰ Rozvrat s Bohem plodí totiž i rozkol s nejbližším člověkem, proto Bůh nenávidí porušení manželské smlouvy, neboť je jejím svědkem.

2.3 Řešení sv. Pavla

Na počátku existence křesťanských komunit musely tyto mladé obce řešit různé problémy vznikající z konfrontace s židovským či pohanským prostředím. Ne jinak tomu bylo i v Korintu,⁵¹ kdy účelem Pavlova listu bylo řešit jednotlivé problémové situace, s nimiž se křesťané museli v Korintské obci potýkat. List tak plní roli jak misijní, tak pastorační.⁵²

Pro námi pojednávané téma jsou relevantní okolnosti, které přivedly apoštola Pavla k sestavení návodu pro posouzení manželské situace konvertitů žijících v manželství s nepokřtěným partnerem. Raná církev se totiž musela

⁴⁸ Jer 3,1.

⁴⁹ L 16,18; Řím 7,2-3.

⁵⁰ Mal 2,16.

⁵¹ Město Korint ležící u šíje mezi Řeckem a poloostrovem Peloponés mělo až 500 tisíc obyvatel a patřilo tak k jednomu z největších měst v Římské říši. Obyvatelstvo bylo tvořeno především římskými občany, žili zde ovšem i Židé a další obyvatelé z Orientu. Město bylo smutně proslulé svou nemravností.

⁵² TICHÝ Ladislav: Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003, 178-179.

vyrovnat s otázkou, za jakých podmínek žít v manželství, kdy jeden z manželů uvěří v Krista a obrátí se, přičemž druhý se nejen neobráť, ale reaguje s různou mírou pochopení nebo spíše nepochopení.

Tento Pavlův návod je obsažen v jeho prvním listě⁵³ adresovaném křesťanské obci v Korintu (konkrétně v 1 Kor 7,11–15) a je pro nás i stěžejním textem této práce: „Těm, kdo žijí v manželství, přikazuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela. A když už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští. Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští. Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté, jsou však přece svaté. Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji.“

Z citovaného úryvku vyplývá, že apoštol Pavel definuje kritéria, podle kterých je třeba ve shora popsaných případech postupovat, a to při současném zachování církevního uznávání přirozených manželství. Církev od svého počátku důsledně zastává přesvědčení, že je třeba respektovat i manželství mezi nepokřtěnými, neboť jde o instituci přirozeného řádu, která uschopňuje manžele žít ve věrném a nerozlučitelném manželství podle přirozeného práva a takováto manželství pak mají i svou přirozenou platnost, přestože jedné straně zatím víra chybí. Víru je proto třeba brát jako milost, které se nepokřtěnému zatím nedostalo, neznamená to však, že by nebyl schopen žít v manželství podle přirozeného řádu.

⁵³ List byl pravděpodobně sepsán v padesátých letech prvního století po Kristu v Efezu, někteří biblisté jej datují do roku 55 nebo 56 – srov. TICHÝ Ladislav: Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003, 180.

Svatý Pavel přitom na prvním místě apeluje – s odvoláním na Boží příkaz – na zachování manželského svazku a jeho nerozlučitelnost. Tím navazuje i na slova Ježíšova (srov. výše). Proto nabádá toho, kdo uvěřil, aby neopouštěl svého nevěřícího partnera. Na straně druhé ovšem připomíná, že současně je také důležitá ochota nevěřící strany zůstat v poklidném soužití s věřícím partnerem. Jelikož je Božím povoláním zůstat v pokoji, obrácení na víru nesmí být nucené či dokonce násilné a působit tak lidskou bolest. Pavel proto upřednostňuje každodenní příklad ze strany konvertity, neboť si velmi dobře uvědomuje, že pokřtěný manžel může svým životem podle křesťanské víry přinést novou kvalitu do manželství a zároveň nejlépe přiblížit víru partnerovi, který dosud neuvěřil (*exempla trahunt*).

Pavlův návod praktickým způsobem reagoval na situaci nejen tehdejších křesťanů v Korintu, ale je aktuální i dnes, když vymezuje pravidla těm, kteří touží žít životem podle víry, ale naráží na odmítavý postoj manželského partnera. Stále platným a přetrvávajícím důvodem hovořícím pro setrvání v manželství je tak především pokoj. Jelikož ale nikomu nelze ukládat víc břemen, než unese, vyzývá apoštol Pavel k tomu, aby se sice manželé neopouštěli a obrácený manžel setrval v manželství, ovšem za podmínky, že praxe jeho víry není ohrožena.

V protikladu ke kritériu pokoje totiž svatý Pavel staví pravidlo zachování praxe života ve víře. Tomu lze rozumět tak, že v manželství nemají existovat podmínky, které by prakticky bránily pokřtěné straně životu podle víry. Víra má proto mít přednost před manželským životem, neboť nelze akceptovat situace, kdy by nepokřtěný kladl věřícímu neúnosné překážky kvůli jeho víře, nebo by mu kvůli ní dokonce činil příkoří.

To platí obdobně v případě, když by pokřtěného manžela opustila jeho nepokřtěná žena. Nově pokřtěnému není možné uložit něco, co nemůže při nejlepší vůli splnit – těžko totiž může donutit manželku, aby se vrátila. Zároveň je otázkou, zda by takové úsilí mělo smysl. Navíc svatý Pavel výslovně dodává, že věřící v takové situaci již není vázán.⁵⁴

Je možné konstatovat, že principy a pravidla vymezená apoštolem Pavlem vycházejí z požadavků spravedlnosti. Pokud nevěřící opustil svého partnera kvůli jeho víře, není spravedlivé po opuštěném manželovi žádat, aby zůstal žít sám, neboť pokřtěný svým jednáním rozpad manželství nezavinil. Ten, kdo uvěřil, nemůže být nucen kvůli svévoli nepokřtěného žít životem osamělého člověka.

⁵⁴ Srov. 1 Kor 7,15.

3. Vývoj privilegia víry ve 20. století

3.1 Privilegium Paulinum v CIC 1917

Pavlovské privilegium získalo v důsledku demografických, politických a společenských změn během dvacátého století znovu na významu i v Evropě. Uvedené změny rozvolnily do té doby nábožensky stejnorodou pospolitost, která se postupně mění a vytváří společnosti více pluralitní, a to i po stránce náboženské. V kontextu těchto událostí proto na scénu opětovně vstoupilo pavlovské privilegium, přičemž bylo nutné upřesnit podmínky, za kterých může být toto privilegium uplatněno,⁵⁵ aby bylo sice možné otevírat cestu k řešení případných konfliktů manželství a nově objevené křesťanské víry, ale zároveň nedošlo ke zpochybnění hodnoty trvalosti manželství. I na počátku dvacátého století, jako již tolikrát v předchozích staletích, bude proto záležet na správném vyvážení pavlovského privilegia, které v souladu s úmyslem jeho autora spočívá mezi zákazem rozvodu a možností žít podle víry.⁵⁶ Zároveň nemůže jít o umenšení hodnoty nerozlučitelnosti manželství, nýbrž o umožnění křesťanského života v manželství vedoucího k pokoji. Takto zvolený a nastavený postup zohledňující na jedné straně zákaz rozvodu a na straně druhé využívající pavlovského privilegia přitom upevňuje nejen společenství věřících, ale i celou společnost a zároveň prospívá konkrétním lidem.

Proto i s ohledem na výše uvedené bylo pavlovské privilegium během celého dvacátého století vyhlášeno ve všech třech kodexech. Nejprve tomu

⁵⁵ Podmínky aplikace byly definovány konkrétně v kán. 1120, 1962, 1963 a 1973 CIC 1917, dále v kán. 1141–1147 v CIC 1983, jakož i v kán. 854–858 CCEO.

⁵⁶ Tedy mezi slovy z Matoušova evangelia: „Co Bůh spojil, člověk at' nerozlučuje“ a mezi slovy z prvního listu Korintským: „Chce-li nevěřící odejít, at' odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji.“ Viz KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 23-24.

bylo v Kodexu kanonického práva roku 1917, který byl promulgován dne 27. května 1917 konstitucí papeže Benedikta XV. „*Providentissima Mater Ecclesia*“ s účinností od 19. května 1918. Tím byla završena snaha papeže Pia X., který v roce 1904 rozhodl o vytvoření jediného a jednotného zákoníku kanonického práva, který měl nahradit předcházející roztříštěnost kanonického práva.⁵⁷ Práci na kodifikaci kanonického práva byla pověřena komise kardinála Pietra Gasparriho, jež po 13 letech práce předložila své dílo tehdejšímu papeži Benediktu XV. k vyhlášení.

Konkrétní odraz Pavlova privilegia nalezneme v CIC 1917 v kánonech 1120, 1962, 1963 a 1973. Hmotněprávní kánon 1120 ve svém prvním paragrafu konstatuje, že platné manželství uzavřené mezi nepokřtěnými, třebaže konzumované, lze rozvázat ve prospěch víry dle Pavlova privilegia.⁵⁸ Druhý paragraf citovaného kánonu dodává, že privilegium nenajde uplatnění v manželství mezi pokřtěnými či v manželství, kde je pokřtěná alespoň jedna strana, pokud byla před uzavřením takového manželství udělena dispens od překážky *disparitas cultus*.⁵⁹ Zbylé uvedené kánony obsažené v knize čtvrté

⁵⁷ Kanonické právo až do r. 1917 existovalo ve formě svodu různých právních sbírek, které byly jako celek poprvé vydány v roce 1580 pod názvem *Corpus iuris canonici* (někdy se pro něj užívá, pro odlišení od současného CIC, zkratka CorpIC) a obsahuje tyto části:

1. Decretum Gratiani (1140)
2. Liber Extra (1234, zvána též Decretales Gregorii IX.)
3. Liber Sextus (i. e. Bonifacii, 1298)
4. Clementinae (1314)
5. Extravagantes Johannis XXII.
6. Extravagantes Communes.

CIC 1917 je tak na rozdíl od předcházejícího stavu jednotným zákoníkem, členícím se do pěti knih a 2414 kánonů, z nichž se některé dělí dále na paragrafy a odstavce.

⁵⁸ Can 1120.1: *Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei ex privilegio Paulino.*

⁵⁹ Can 1120.2: *Hoc privilegium non obtinet in matrimonio inter partem baptizatam et partem non baptizatam inito cum dispensatione ab impedimento disparitatis cultus.*

kodexu 1917 se týkaly procesních předpisů upravujících řízení ve věcech manželských.⁶⁰

To by samo o sobě nebylo v zásadě ničím novým, pokud by se ovšem překážka *disparitas cultus* vztahovala na všechna manželství uzavřená mezi stranou nepokřtěnou a stranou pokřtěnou (ať již nekatolíkem či katolíkem), jako dosud. Zcela zásadní změnu lze od 19. května 1918 (nabytí účinnosti CIC 1917) tak spatřovat v tom, že podle kodexu 1917 se tato překážka vztahovala už pouze na manželství katolíka s nepokřtěným. Do účinnosti kodexu 1917 proto byla všechna manželství uzavřená mezi nekatolíkem a nepokřtěnou stranou bez této udělené dispense rozdílnosti náboženství, což bylo poměrně časté, pokládána z pohledu kanonického práva za neplatná. To ve svém důsledku znamenalo, že takto uzavřená manželství, které skončilo rozvodem, bylo možné prohlásit za neplatné z důvodu chybějící dispense od překážky *disparitas cultus*, a nepokřtěná strana mohla uzavřít s katolíkem nové manželství.

Po 19. květnu 1918 ovšem manželství pokřtěného nekatolíka s nepokřtěnou stranou už nebylo vázáno touto překážkou, neboť bylo

⁶⁰ Can 1962:

Causas matrimoniales ad eos spectantes de quibus in can. 1557, §1, n. 1, illa Sacra Congregatio vel illud Tribunal aut specialis ea Commissio exclusive cognoscet, cui eas toties quoties Summus Pontifex delegaverit; causas dispensationis super matrimonio rato et non consummato, Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum; causas vero quae referuntur ad privilegium Paulinum, Sacra Congregatio S. Officii.

Can 1963:

§1: Quare nullus iudex inferior potest processum in causis dispensationis super rato instruere, nisi Sedes Apostolica facultatem eidem fecerit.

§2. Si tamen iudex competens auctoritate propria iudicium peregerit de matrimonio nullo ex capite impotentiae et ex eo, non impotentiae, sed nondum consummati matrimonii emergerit probatio, omnia acta ad Sacram Congregationem transmittantur, quae iis uti poterit ad sententiam super rato et non consummato ferendam.

Can 1973:

Soli coniuges ius habent petendi dispensationem super matrimonio rato et non consummato.

z hlediska nově platného kanonického práva respektováno jako platné manželství. V případě rozvodu by ani jedna strana takového manželství nebyla způsobilá uzavřít nové manželství s katolíkem, a to kvůli překážce předcházejícího platného manželství.⁶¹

Výše uvedené bylo důvodem, proč se velmi záhy po vyhlášení nového kodexu kanonického práva začaly u Apoštolského stolce množit žádosti o zrušení legálních, ale nesvátostných manželství, ve kterých byla jedna strana nepokřtěná a druhá strana byla pokřtěná mimo katolickou církev, a to s poukazem na prospěch víry buď jednoho z nepokřtěných partnerů, který chtěl přijmout křest v katolické církvi, nebo pokřtěného nekatolického manžela, jenž chtěl vstoupit do katolické církve a uzavřít nové manželství, ve kterém by mohl žít podle katolické víry.⁶²

3.2 Privilegium Petrinum

Ve světle těchto nových okolností byla proto aplikace pavlovského privilegia *per se* vyloučena, neboť *conditio sine qua non* bylo dosud vždy manželství dvou nepokřtěných, bez výjimky. Turbulentní vývoj 20. století přinesl i nové poměry a s tím související otázky, které do té doby nebyly na pořadu dne a jež je nyní nutno řešit. Stále častěji se objevují případy, kdy je manželství bez možnosti nápravy rozpadlé, tvořené ale na jedné straně nepokřtěnou stranou, na straně druhé stranou pokřtěnou; pokřtěným byl zpravidla nekatolík, méně často pak katolík. Nicméně bez ohledu na status

⁶¹ Can 1069.1:

Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonii, quanquam non consummati, salvo privilegio fidei.

⁶² Viz KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 39.

pokřtěné strany se vždy jednalo o legitimní, byť nesvátočný manželský svazek, který bránil uzavření svazku nového, kanonického.

Právě na tyto případy bylo nutné ze strany kanonického práva nějakým adekvátním způsobem zareagovat, tedy umožnit zrušit nesvátočné, ale legitimní manželství. Proto se začal pozvolna vytvářet nový institut kanonického práva, na základě kterého mohl papež svou mocí zrušit nesvátočné manželství ve prospěch víry, *in favorem fidei*, aby manželé měli možnost uzavřít nové kanonické manželství, a to v těch případech, kdy nebylo možné aplikovat Pavlovo privilegium. Dostáváme se tak na počátek doby, kdy se konstituuje druhé privilegium víry, tzv. privilegium Petrinum.

Pro úplnost je třeba na tomto místě dodat, že papežskou dispensí byla zrušena legitimní, ale nesvátočná manželství již v 18. a 19. století. Konkrétně jsou známy dva případy, kdy manželství mezi příslušníky židovského náboženství byla nenávratně rozvrácena a zároveň nebylo možné užít pavlovského privilegia, neboť oba partneři nezávisle na sobě přijali po rozchodu katolickou víru.⁶³ V prvním případě papež Benedikt XIII. udělil v roce 1727 dispens, aby manželka, původně židovského náboženství, uzavřela nový kanonický sňatek,⁶⁴ ve druhém případě pak šlo o dispens Lva XIII. z roku 1894.⁶⁵

Vrátíme-li se do doby po vyhlášení CIC 1917, již v roce 1920 papež Benedikt XV. zrušil manželství nepokřtěného muže z Belgického Konga

⁶³ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 38.

⁶⁴ Jde o případ známý jako *Causa Florentina*.

⁶⁵ Přestože jsou oba případy zrušení manželství velmi podobné dnešnímu vnímání zrušení manželství ve prospěch víry, nelze je tak zcela jednoznačně označit, neboť by šlo argumentovat i o zrušení manželství v důsledku jeho nekonsumování – po křtu obou původních manželů šlo o manželství řádné (*ratum*), ovšem již nedošlo k jeho naplnění (*consummatum*), tedy překážka definitivní nerozlučitelnosti zde nenastala (*matrimonium ratum et consummatum*).

s pokřtěnou nekatoličkou *in favorem fidei* a udělil mu dispens jako nově pokřtěnému uzavřít nové svátostné manželství, třebaže se tento rozvedl s pokřtěnou nekatoličkou.⁶⁶ Obdobně pak v Evropě v roce 1924 následovník Benedikta XV. na Apoštolském stolci papež Pius XI. zrušil manželství mezi nepokřtěným a pokřtěnou nekatoličkou a dovolil jí po přijetí katolické víry uzavřít s katolíkem nové svátostné manželství.⁶⁷ Stejný papež pak v témže roce vyhověl žádosti civilně rozvedeného muže, který si po své konverzi chtěl vzít katoličku, třebaže jeho původní manželka byla pokřtěná.⁶⁸

Během pouhých sedmi let od vyhlášení CIC 1917 tak můžeme pozorovat, že se utváří nový institut kanonického práva umožňující výlučně papeži zrušit legitimní manželství dvou nekatolíků, z nichž je alespoň jeden nepokřtěný.⁶⁹ Jelikož je toto privilegium rezervováno pouze papeži, jakožto nejvyššímu představiteli katolické církve a nástupci apoštola Petra, začal se poměrně záhy pro tento institut mezi teology neoficiálně používat výstižný termín *privilegium Petrinum*.⁷⁰

Přestože tento termín není zcela přesný, získal si pro svou stručnost a přiléhavost na jedné straně oblibu (zejm. v německy mluvící oblasti, ale

⁶⁶ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 39.

⁶⁷ Jednalo se o sňatek uzavřený v roce 1919 (tedy za účinnosti CIC 1917) mezi pokřtěnou nekatoličkou a manželem židovského vyznání. Toto manželství bylo civilně rozvedeno, nekatolička se následně obrátila na katolickou víru a chtěla si vzít katolíka, nicméně už nebylo možné prohlásit původní manželství za neplatné kvůli překážce *disparitas cultus* (po roce 1919 se tato překážka vztahovala pouze na manželství mezi katolickou stranou a nepokřtěným) a zároveň nebylo možné aplikovat privilegium Paulinum (nejednalo se o manželství mezi nepokřtěnými). Proto byla žádost předložena k rozhodnutí Apoštolskému stolci. Blíže srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 39-40.

⁶⁸ Jedná se o tzv. *Helena Case* (podle místa svého původu z diecéze Helena, Montana v USA), kdy papežovo rozhodnutí bylo v souladu s názory tehdejších kanonistů, dle kterých má papež legitimní moc zrušit z vážného důvodu přirozené manželství ve prospěch víry. Blíže srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 40.

⁶⁹ Srov. SVOBODA, Jiří: Moc řádná – zástupná ve vztahu k nerozlučitelnosti manželství, *Revue církevního práva*, č. 18 - 1/01, s. 7-28.

⁷⁰ Dle Kašného použil tento pojem poprvé v roce 1946 jezuitský profesor Francesco Hürth při svých přednáškách na Gregoriánské univerzitě v Římě, srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit., 42.

i v České republice),⁷¹ na straně druhé je některými kanonisty odmítán.⁷² Zastánci užití pojmu privilegium Petrinum se přitom dle mého názoru správně odvolávají na Ježíšův výrok vůči Petrovi: „Dám ti klíče království nebeského, a co odmítneš na zemi, bude odmítnuto v nebi, a co přijmeš na zemi, bude přijato v nebi.“⁷³ Tito teologové zastávají stanovisko, že papež jako nástupce sv. Petra, může svou autoritou jednat i ve věcech manželských rozvodů. Stále ovšem musíme mít na paměti, že nejde o analogii s pavlovským privilegiem v tom smyslu, že by mělo oporu v některém z listů apoštola Petra.⁷⁴ I když tedy oficiální označení pro pojednávaný institut zní „rozvázání manželského svazku ve prospěch víry“,⁷⁵ pro svou přiléhavost, krátkost a výstižnost se domnívám, že je na místě užit i termín privilegium Petrinum, který ostatně užívají i současní kanonisté.⁷⁶

3.3 Instrukce z roku 1934

V důsledku účinnosti nového kodexu kanonického práva z roku 1917 narůstal počet žádostí o zrušení manželství dvou nekatolíků, z nichž je alespoň jeden nepokřtěný, takovou rychlostí a do takové míry, že Kongregace posvátného officia byla nucena patřičně reagovat.

⁷¹ Srov. např. práci Alberta Hopfenbecka (Privilegium Petrinum. Eine rechtssprachliche und rechtsbegriffliche Untersuchung) či vysvětlení tohoto termínu Margit Weberovou ve slovníku církevního práva (Lexikon des Kirchenrechts), dále tento termín používají i čeští teologové, konkrétně I. Hrdina (HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia 2002, 307.) či M. Zedníček (ZEDNÍČEK, Miroslav: Kanonické možnosti ukončení manželství. Teologické texty, ročník 12, č. 5/2001, 196).

⁷² Např. Urbanus Navarette či Henri Grenier.

⁷³ Srov. Mt 16,13-19.

⁷⁴ HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia 2002, 307.

⁷⁵ „*Solutio vinculi matrimonialis in favorem fidei*“.

⁷⁶ Srov. např. SVOBODA, Jiří: Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143-1147 CIC a kán. 854-856 CCEO, Revue církevního práva, č. 24 - 1/03, s. 5-16.

Dne 1. května 1934 proto Kongregace posvátného officia vyhlásila závaznou Instrukci,⁷⁷ na základě které se měly podobné žádosti posuzovat, a to primárně na úrovni místních církví, a teprve následně dále předkládat Apoštolskému stolci. Jelikož měla církev důvodné obavy, aby nevznikl ve společnosti dojem, že začíná podporovat rozvody, čímž by mohla být zpochybněna církví zastávána doktrína o nerozlučitelnosti manželství, nebyla předmětná Instrukce publikována v oficiálním vatikánském věstníku *Acta Apostolicae Sedis*,⁷⁸ ale byla toliko zaslána místním ordinářům po celém světě.⁷⁹ Tyto obavy byly natolik silné, že ještě o více než 30 let později Xaverius Ochoa píše, že Instrukce nesmí být oficiálně publikována.⁸⁰ Latinský text Instrukce byl nakonec publikován teprve v roce 1969, tedy 35 let po jejím vyhlášení.⁸¹

Po formální stránce je text Instrukce tvořen celkem 18 články, přičemž se dělí na část hmotněprávní (substanciální) a část procesní. Úvodní články vymezují pravomoci a konstatují, že rozhodnutí o zrušení manželství dvou nekatolíků, z nichž je aspoň jeden pokřtěný, je výlučně v moci papeže. Kongregace posvátného officia má pak na starosti formální vyřizování jednotlivých případů u Apoštolského stolce.

⁷⁷ Congregatio S.ti Officii, *Instructio 1 maii 1934 - Normae pro conficiendo processu in casibus solutionis vinculi matrimonialis in favorem fidei per Summi Pontificis auctoritatem*. V červnu 1939 byla tato Instrukce ještě mírně revidována. Instrukce byla rovněž publikována v *I procedimenti speciali nel diritto canonico. Studi giuridici XXVII* (Vatikán: Libreria editrice vaticana, 1992) 207-209.

⁷⁸ Dle kánonu 8.1 CIC 1983 jsou vyhlášeny zákony církve Apoštolským stolcem, pokud ve zvláštním případě není stanoven jiný způsob vyhlášení, v úředním věstníku *Acta Apostolicae Sedis (AAS)*.

⁷⁹ Obdobným způsobem nedošlo ani k publikaci jednotlivých reskriptů o zrušení manželství, aby nedocházelo k pohoršení ve společnosti, že katolická církev schvaluje a dokonce i sama povoluje rozvody.

⁸⁰ Viz KAŠNÝ Jiří: *Bůh nás povolal k pokoji* (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 41.

⁸¹ In *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae (LE)*, Xaverius Ochoa ed. (Řím: Commentarium pro religiosis, 1969) svazek 2: sloupec 3354-3355.

Články 1 až 4 Instrukce upravují podmínky pro podání samotné žádosti, bez jejichž splnění nelze vůbec žádost podat (*conditiones sine qua non*). Na místní úrovni je za přípravu a odeslání žádosti odpovědný místní ordinář. Ten musí v první řadě prostřednictvím formálního řízení ověřit, zda alespoň jeden z manželů nebyl pokřtěný po celou dobu manželství a v případě, že nepokřtěný manžel po svatbě křest přijal, že po jeho křtu toto manželství nebylo dokonané. Dále je třeba k dovolenosti žádosti (*ad liceitatem*) získat morální jistotu, že manželství není možné obnovit a že případným zrušením tohoto manželství nevznikne mezi lidmi pohoršení.

Ze shora uvedeného vyplývá, že na základě papežské dispense nelze zrušit pouze svátostné a dokonané manželství, ostatní manželství má papež jakožto nositel nejvyšší moci v katolické církvi a nástupce apoštola Petra moc ze závažných důvodů a na žádost jednoho z manželů rozvázat. Papež má tedy moc zrušit jak manželství nepokřtěných (nelze-li užít pavlovského privilegia), tak manželství, kde je pokřtěná jen jedna strana, zatímco druhá je prokazatelně nepokřtěná, a to i manželství katolíka s nepokřtěným uzavřená kanonicky s dispensí ordináře; v takovém případě papežské rozhodnutí jako by „zlomilo“ biskupskou dispens.⁸²

Vyhlášením Instrukce v roce 1934 došlo k vytvoření nového kanonického institutu,⁸³ který má s prvním privilegiem víry (tj. pavlovským) společné to, že je rušeno nesvátostné manželství ve prospěch života podle víry nově pokřtěného konvertity. Liší se však jednak tím, kdo má autoritu ke zrušení manželství (zatímco podle Instrukce má tuto výlučnou pravomoc papež, u pavlovského privilegia je pravomoc ke zrušení manželství odvozena

⁸² Srov. HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia 2002, 308.

⁸³ I když Instrukce tomuto druhému privilegiu víry nevymezila jednoznačný výstižný termín, bude pro účely této práce důsledně používán název privilegium Petrinum (viz odůvodnění výše).

od Pavlovy rady zachycené v prvním listu Korintským), jednak tím, že na rozdíl od pavlovského privilegia v případě privilegia petrského nedochází k zániku původního manželství uzavřením manželství nového, nýbrž na základě udělené papežské milosti, jde tak o individuální správní akt papeže.

3.4 Instrukce z roku 1973

S postupem doby, kdy se začínají objevovat nové případy,⁸⁴ které bylo třeba řešit, a stávající platná Instrukce z roku 1934 se stávala obsoletní, zaznívá stále častěji požadavek na novou instrukci a nové normy, podle kterých by se připravovaly žádosti o zrušení manželství *in favorem fidei*. Diskuze i v souvislosti s pastoračními problémy rozpadlých manželství a možnostmi uzavřít druhé manželství ještě zintenzívněla po skončení Druhého vatikánského koncilu.

Společným prvkem těchto nových případů vedoucích ke zrušení původního legitimního, ale nesvátoštného manželství, bylo nesplnění jedné z nutných podmínek dle Instrukce z roku 1934 (obrácení ke katolické víře či křest strany žádající o zrušení manželství) a z toho pramenící nemožnost žádost Apoštolským stolcem přijmout a projednat.

⁸⁴ Např. v roce 1947 byla Piem XII. kladně vyřízena žádost o zrušení manželství, které bylo původně uzavřeno mezi katolíkem a nepokřtěnou stranou s dispensí od překážky *disparitas cultus* a následně se rozpadlo, přičemž nepokřtěná žena konvertovala a chtěla si vzít katolíka. Papež původní manželství zrušil a dovolil nově pokřtěné ženě uzavřít nové, svátoštné manželství.

V padesátých letech se dále objevily případy, kdy podmínkou ke zrušení původního legitimního, ale nesvátoštného manželství nebylo obrácení ke katolické víře ani křest strany žádající o zrušení manželství, nýbrž stačilo, aby pokřtěný propuštěný nekatolík mohl uzavřít manželství s katoličkou, třebaže se sám katolíkem nestal. Obdobně mohlo být zrušeno manželství nepokřtěného muže s pokřtěnou nekatoličkou, který uzavřel, ač nepokřtěn, nové manželství s katoličkou, ovšem s dispensí od překážky *disparitas cultus*.

Nově připravovaná instrukce tak musela vyřešit jednak otázku ohledně toho, zda má papež vůbec pravomoc zrušit manželství dvou nepokřtěných a jednak otázku, zda jde o zrušení manželství ve prospěch víry, když žadatel vlastně zůstal i po uzavření nového sňatku (sice kanonického, ale nesvátostného) nadále nevěřícím.

Studium a příprava těchto norem začaly po skončení Druhého vatikánského koncilu v roce 1968, přičemž již v roce 1964 papež Pavel VI. upozornil Kongregaci pro nauku víry, že důvodem pro udělení dispense nemusí být pouze prospěch víry strany žádající o zrušení manželství, ale i také duchovní dobro, které může plynout z udělení dispense druhé straně nebo jejich dětem.⁸⁵ Spíše než o zrušení manželství ve prospěch víry žadatele jde tak o zrušení manželství ve prospěch víry třetí strany, aby mohla uzavřít kanonické a event. i svátostné manželství a v širším smyslu pak jde i o dobro všech duší celého církevního společenství (*favor fidei ac salus animarum*). Není tak nezbytně nutné, aby byla posuzována žádost pouze toho, kdo se obrací k víře a přijímá křest, ale legitimní by měla být žádost i strany třetí, v jejíž prospěch by bylo zrušeno původní manželství.⁸⁶

Na tyto podněty a diskusi reaguje nová instrukce a nové normy, které jsou vydány v roce 1973 pod názvem *Instructio pro solutione matrimonii in favorem fidei* a *Normae procedurales pro conficiendo processu dissolutionis vinculi matrimonialis in favorem fidei, Ut notum est.*⁸⁷ Původně se zvažovalo, že by instrukce i normy byly v rámci připravované revize kodexu kanonického práva po Druhém vatikánském koncilu zařazeny do návrhu nového kodexu

⁸⁵ Viz KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 44.

⁸⁶ Přitom ještě v roce 1972 by taková žádost byla odmítnuta.

⁸⁷ Kongregace pro nauku víry, *instructio et normae Ut notum est*, 6. prosince 1973, prot. n. 2717168.

a v jeho rámci také vyhlášeny. Nakonec ovšem převládlo mínění, že prozatím bude vhodnější nezařazovat tento materiál do kodexu, a proto v CIC 1983 tato instrukce a normy vyhlášeny nebyly. Tím však instrukce a normy nebyly zrušeny, ale zůstaly nadále v platnosti podle znění z roku 1973, když sice nebyly formálně vyhlášeny v *Acta Apostolicae Sedis* (totožně jako Instrukce z roku 1934), ale byly zaslány přímo místním ordinářům. Nicméně – oproti Instrukci z roku 1934 – byl poměrně záhy jejich text zveřejněn v odborné literatuře.⁸⁸

Po formální stránce jsou nové instrukce a normy *Ut notum est*, na rozdíl od předcházející Instrukce z roku 1934, tvořeny dvěma dokumenty. První z nich, Instrukce (*Instructio*) obsahuje substanciální část, druhý dokument nazvaný Normy (*Normae*) je tvořen procesními ustanoveními, která měla podle obvyklých kritérií aplikovat hmotněprávní zásady obsažené v instrukci *Ut notum est*.⁸⁹

Vedle stávajících dvou podmínek⁹⁰ stanovených v Instrukci z roku 1934, bez jejichž splnění nelze vůbec žádost podat, přidala nová instrukce ve své hmotněprávní části ještě třetí podmínku *sine qua non*, která ve staré instrukci nemusela být explicitně uvedena, neboť byla obsažena v kodexu

⁸⁸ Kongregace pro nauku víry, *instructio et normae Ut notum est*, 6. prosince 1973 in *LE*, sv. 5: sl. 6702-6705 a také v překladu in - např. *Archiv für Katholisches Kirchenrecht* 142 (1973) 474-479, *Canon Law Digest (CLD)*, svazek 8, 1177-1184, *The Jurist* 34 (1974) 418-423 a Ladislav Orsy, *Marriage in Canon Law. Texts and Comments, Reflections and Questions* (Wilmington, Delaware: Michael Glazier, 1986) 229-230. Viz blíže KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 46.

⁸⁹ Srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 48.

⁹⁰ První podmínkou pro podání samotné žádosti je ověření, zda alespoň jeden z manželů nebyl pokřtěný po celou dobu manželství a v případě, že nepokřtěný manžel po svatbě křest přijal, ověření toho, že po jeho křtu toto manželství nebylo dokonané. Druhou podmínkou je získání morální jistoty, že manželství není možné obnovit a že případným zrušením tohoto manželství nevznikne mezi lidmi pohoršení.

kanonického práva z roku 1917.⁹¹ Jde o to, že se nově strana nepokřtěná nebo pokřtěná mimo katolickou církev musí písemně zavázat (*cautio*), k tomu že bude respektovat víru katolické strany a dovolí, aby jejich děti byly pokřtěny a vychovány v katolické víře. Nová instrukce tak *de facto* kladla na přípravu žádosti přísnější a detailnější nároky, než Instrukce z roku 1934, nicméně se změněným postojem ke smíšeným manželstvím a změněnými podmínkami k udělení dispense od překážky *disparitas cultus*, bylo třeba tuto podmínku zmínit výslovně, aby se mohlo jednat o zrušení manželství ve prospěch víry strany žádající. Na druhé straně byla tato třetí podmínka hodnocena jako skutečně velmi striktní, vedoucí daleko před Druhý vatikánský koncil, a proto i ve světle vnímání koncilního významu ekumenismu a svobody svědomí bylo od tohoto závazku nekatolické strany postupně upouštěno.⁹²

Podle nové instrukce bylo dále třeba vzít v úvahu další okolnosti k dovolenosti žádosti (*ad liceitatem*), kterých bylo celkem osm.⁹³ Instrukce se rovněž vyslovila ještě k dalším konkrétním případům zrušení manželství, když výslovně uvedla, že žádosti o zrušení manželství je snadněji vyhověno, pokud je možné doložit vážné pochybnosti ohledně platnosti manželství. Instrukce se souhlasně vyslovila i k možnosti zrušit manželství mezi katolíkem a nepokřtěným, které bylo uzavřeno s dispensí od překážky *disparitas cultus*,

⁹¹ Srov. CIC 1917, k. 1061.

⁹² To korespondovalo i s přesvědčením Pia XII., který v projevu k Římské rotě už v roce 1941 zdůraznil, že Instrukce ke zrušení manželství má směřovat nejen ve prospěch víry katolické strany, ale také k dobru duší celé společnosti.

⁹³ 1. Dřívější manželství je nenapravitelně rozvráceno a není možno je obnovit.
2. Zrušení manželství nezpůsobí veřejný skandál.
3. Žadatel o zrušení manželství nebyl původcem rozvrácení manželství a ani katolická strana, se kterou chce uzavřít manželství, nezapříčinila rozvrácení manželství.
4. Druhá strana z manželství, které má být zrušeno, má být pokud možno dotázána, jestli nechce obnovit manželství.
5. Žadatel o zrušení manželství se pokud možno postará o náboženskou výchovu dětí z prvního manželství.
6. Je postaráno spravedlivě o partnera a děti z prvního manželství.
7. Katolík, se kterým má být uzavřeno nové manželství, žije podle víry.
8. Jestli se jedná o katechumena, je naděje, že brzy přijme křest.

pokud jsou splněny všechny další instrukcí stanovené podmínky, ovšem pouze za předpokladu, že žadatel, který uzavřel první manželství s dispensí od překážky *disparitas cultus* uzavře nové manželství s pokřtěnou osobou. V opačném případě (žadatel by si chtěl vzít nepokřtěnou osobu, která ani nezamýšlí přijmout křest) zrušení manželství nebude uděleno. Obdobně by nebylo vyhověno žádosti o zrušení manželství, které bylo uzavřeno po zrušení předcházejícího manželství *in favorem fidei*.⁹⁴

Můžeme shrnout, že privilegium víry (privilegium Petrinum) je v Instrukci z roku 1974 interpretováno v nejširším slova smyslu, kdy konverze nepokřtěného není striktní podmínkou (na rozdíl od Pavlovského privilegia) a za dostatečný důvod se považuje i zájem spásy třetí osoby, tedy té, s níž má být nové manželství teprve uzavřeno.⁹⁵ Ovšem obdobně jako u pavlovského privilegia ani v případě privilegia Petrina nejde o zpochybnění či znevážení nerozlučitelnosti manželského svazku, ale o pastorační rozhodnutí, na základě kterého může být zrušeno legitimní a nesvátostné manželství, a to výlučně ve prospěch víry (i třetí osoby) a s ohledem na dobro duší.⁹⁶

⁹⁴ Kongregace pro nauku víry, instructio *Ut notum est* (6. prosince 1973) č. 6.

⁹⁵ Srov. HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia 2002, 308.

⁹⁶ Srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 48.

4. Privilegium víry v CIC 1983

4.1 Revize kodexu kanonického práva a privilegium víry

Papež Jan XXIII. svým ohlášením úmyslu jednak svolat ekumenický koncil a jednak revidovat dosavadní kodex kanonického práva (CIC 1917), způsobil poměrně velké překvapení, a to nejen v církvi. Od tohoto ohlášení dne 25. ledna 1959 uplynulo přesně 24 let, než byl nový kodex promulgován.⁹⁷

Nový Kodex kanonického práva z roku 1983 je právním vyjádřením výrazné reformy uvnitř církve započaté Druhým vatikánským koncilem (1962 – 1965) a odráží tak řadu podnětů vzešlých právě z ekumenického koncilu svolaného papežem Janem XXIII. Kodex byl promulgován dne 25. ledna 1983 konstitucí papeže Jana Pavla II. „*Sacrae disciplinae leges*“ a účinnost nastala ke dni 27. listopadu 1983. Samotnou legislativní přípravu konaly desítky odborníků z celého světa bezmála dvacet let, od roku 1963, kdy byla za tím účelem ustavena papežem Janem XXIII. první komise. Některé právní instituty byly zaváděny již v průběhu přípravy a vyzkoušeny v praxi,⁹⁸ jiné nakonec svého zakotvení v kodexu, jak si ukážeme dále, nenašly.

Po formální stránce se CIC 1983 člení do sedmi knih a 1752 kánonů, z nichž některé se dále dělí na paragrafy a odstavce. Institut pavlovského privilegia je v kodexu pojednán v kánonech 1143–1147.

⁹⁷ NĚMEC, Damián: Manželské právo katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 5.

⁹⁸ Např. institut biskupských konferencí.

Relativně mladý institut privilegia Petrina byl během procesu příprav nového kodexu sice zpočátku zahrnut do návrhů konkrétních kánonů,⁹⁹ což členové pracovní skupiny „*De matrimonio*“ označili na svém zasedání dne 6 listopadu 1972 nejen za jednoznačně vhodné, ale dokonce za přímo nezbytné,¹⁰⁰ nicméně v konečném textu CIC 1983 se připravované kánony nakonec (poměrně překvapivě a bez oficiálního vysvětlení) neobjevily, přestože v poslední předloze kodexu figurovaly.¹⁰¹ Pravděpodobným důvodem pro nezařazení těchto kánonů do vyhlášené verze CIC 1983 byla poměrná nezralost tohoto institutu, který se vyvíjel teprve několik desítek let a stále se vyvíjí, jednak obava, že by jejich oficiální publicitou v kodexu mohlo dojít k přesvědčení společnosti, že církve podporuje rozvody. Další možnou příčinou nezařazení kánonů do kodexu mohla být úvaha zákonodárce, že si ponechá větší volnost pro aktualizace a úpravy tohoto institutu – pokud by kánony tvořily součást kodexu, zákonodárce by jistě nemohl pružně a efektivně reagovat na možné změny jako v situaci, když kánony zůstaly mimo kodex.

V každém případě však nezahrnutím probíraných kánonů do CIC 1983 nepřestaly platit instrukce a normy z roku 1973, což bylo i oficiálně potvrzeno Kongregací pro nauku víry a jsou součástí všeobecného kanonického práva.¹⁰² Aktuálně platnou právní úpravu privilegia Petrina obsahují revidované normy

⁹⁹ Oproti CIC 1917 se jedná o zcela nový kánon, v jehož textu je zdůrazněno, že se jedná o manželství legitimní, ale nesvátočné, přičemž obsahově vychází z textu, který byl vyhlášen v instrukci *Ut notum est* v roce 1973. Text navrhovaného kánonu vyžadoval ke zrušení manželství ve prospěch víry (ve shodě s textem instrukce) splnění tří podmínek, nicméně třetí podmínka (*cautiones*) byla vyžadována pouze k dovození, tzn., že dle navrhovaného kánonu postačilo k platnosti zrušení manželství splnění pouze dvou prvních podmínek (na rozdíl od instrukce).

¹⁰⁰ Srov. KAŠNÝ Jiří: *Bůh nás povolal k pokoji* (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 49.

¹⁰¹ Obdobným způsobem nedošlo k zařazení totožného kánonu do CCEO, který byl vyhlášen v roce 1990.

¹⁰² Srov. KAŠNÝ Jiří: *op. cit.*, 52.

vydané v roce 2001 Kongregací pro nauku víry k procesu zrušení manželského svazku ve prospěch víry (viz dále, kap. 5).¹⁰³

4.2 Pavlovské privilegium v CIC 1983

Pavlovské privilegium, jakož i na něj navazující papežské konstituce ze šestnáctého století byly v rámci obnovy kodexu kanonického práva rovněž revidovány. Během dvacátého století se tak stalo již podruhé a započítáme-li i jeho následné obsažení v CCEO, pak lze konstatovat, že pavlovské privilegium bylo vyhlášeno ve všech třech kodexech, a to v Kodexu kanonického práva v roce 1917, v Kodexu kanonického práva v roce 1983 a v Kodexu kánonů východních církví v roce 1990.¹⁰⁴

Přestože se slovně jednotlivá vyhlášení od sebe liší, obsahově se v zásadě shodují – společným principem je umožnění nově pokřtěné straně opustit první manželství a uzavřít manželství nové, pokud jsou splněny současně čtyři základní podmínky.¹⁰⁵

V kodexu kanonického práva z roku 1983 je institut pavlovského privilegia stanoven v kánonech 1143–1147, přičemž obsahuje jak hmotněprávní část (vymezuující ta manželství, která mohou být na základě

¹⁰³ Kongregace pro nauku víry, *Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, 30. 4. 2001, Vatikán 2001.

¹⁰⁴ CCEO 1990, kán. 854-858.

¹⁰⁵ 1. První manželství bylo uzavřeno v situaci, kdy oba dva manželé byli ještě nepokřtěni.
2. Nyní je jeden z manželů pokřtěn.
3. Nepokřtěný z manželů nechce přijmout křest.
4. Nepokřtěný z manželů nechce s pokřtěnou stranou pokojně spolužít a respektovat její novou víru.

pavlovského privilegia a za jakých konkrétních podmínek zrušena), tak část procesní (definující postup k ověření a potvrzení stanovených substanciálních podmínek).

Hmotněprávní část je uvozena kánonem 1143:

Kán. 1143

§ 1. Manželství uzavřené mezi dvěma nepokřtěnými může být zrušeno na základě pavlovského privilegia ve prospěch víry strany, která přijala křest, a to přímo tím, že tato strana uzavře nové manželství, jestliže nepokřtěná strana odešla.

§ 2. Za odchod nepokřtěné strany se považuje, jestliže nechce s pokřtěnou stranou spolu bydlet nebo pokojně spolubydlet bez urážení Stvořitele, pokud jí pokřtěná strana nezavdala po křtu spravedlivý důvod k odchodu.

Vydeme-li z dikce citovaného kánonu, je prvním předpokladem pro aplikaci pavlovského privilegia nejprve přesné rozlišení toho, o jaký typ manželství katechumena se jedná, neboli správné zjištění, jakou formou bylo původní manželství uzavřeno. Pavlovské privilegium umožňuje rozloučit pouze ta manželství mezi nepokřtěnými, která nebyla uzavřena podle kanonického práva, ale byla uzavřena platně podle zákonů (nebo zvyků) dotčené země. Taková manželství dvou nepokřtěných uzavřených legální civilní formou jsou církví uznávána (samozřejmě s vyloučením jejich svátostnosti). Pokud by tedy partneři žili v mimomanželském vztahu, popř. v manželství putativním,¹⁰⁶ nebylo by možné aplikovat uvedené privilegium. V těchto případech tak není právně relevantní a neobstojí argument často formulovaný do úsloví: „neměli svatbu v kostele, a proto jejich manželství

¹⁰⁶ V případě existence pochybnosti o platnosti uzavřeného manželství, může se pokřtěný obrátit na kompetentní církevní soud se žádostí o prohlášení neplatnosti svého manželství.

neexistuje“.¹⁰⁷ Je třeba dodat, že o kanonickou formu se dle CIC 1983¹⁰⁸ jedná vždy, když dojde k uzavření manželství před kompetentním duchovním a dvěma svědky, přičemž touto formou jsou vázáni výlučně pokřtění katolíci obou obřadů (západního i východního) a ortodoxní.

Další, rozhodující skutečností pro aplikaci pavlovského privilegia je přijetí platného křtu, tedy křtu vodou (musí být platná materie i forma), a to jedním z manželů.¹⁰⁹ Neplatný křest by měl za následek i neplatnou aplikaci privilegia sv. Pavla, rovněž křest touhy, což je případ katechumenů, nedostačuje k užití zmíněného privilegia, stejně tak nestačí pouze vnitřní obrat ke křesťanské víře, i když se logicky stává předpokladem konverse a následného kroku, kterým je křest.¹¹⁰ Není ovšem nutné, aby byl platný křest udělen v katolické církvi, postačí udělení křtu v kterékoliv křesťanské církvi, neboť kodex hovoří obecně o „straně, která přijala křest“. Pokud by totiž zákonodárce chtěl stanovit, že se má jednat o katolicky pokřtěného, mělo by to být v konkrétním kánonu explicitně uvedeno (analogicky viz např. kán. 1148.1 CIC 1983).¹¹¹

¹⁰⁷ Srov. SVOBODA, Jiří: Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143-1147 CIC a kán. 854-856 CCEO, *Revue církevního práva*, č. 24 - 1/03, 7.

¹⁰⁸ Kán. 1108 CIC při zachování výjimek podle kán. 144; 1112 § 1; 1116 a 1127 § 2-3.

¹⁰⁹ Pokud by došlo k platnému křtu obou manželů, stalo by se jejich manželství svátostným (a to bez jakéhokoliv dalšího formálního aktu) a z hlediska kanonického práva by bylo považováno za nerozlučitelné, když by dál žili oba manželé manželským životem. Srov. Jan Pavel II., *Familiaris consortio*: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 81.

¹¹⁰ SVOBODA, Jiří: op. cit., 8.

¹¹¹ Kánon 1148.1:

Nepokřtěný, který by měl před křtem současně více nepokřtěných manželek, po přijetí křtu v katolické církvi, je-li mu zatěžko zůstat s první z nich, může si ponechat jednu z nich a ostatní propustí. Totéž se týká nepokřtěné ženy, která by měla rovněž více nepokřtěných mužů.

Studovaný kán. 1143.1 CIC 1983 dále nijak neupravuje časovou souvislost uplatnění pavlovského privilegia – nehovoří o tom, zda rozpad manželství musí být zapříčiněn získanou vírou, ani o tom, zda rozpad manželství a uvažovaný křest musí spolu vzájemně souviset. S ohledem na skutečnost, že kán. 1143 CIC 1983 nemá charakter zákona zneplatňujícího, nebo nezpůsobilost stanovujícího, lze jej vykládat extenzivně.¹¹² Podstatou udělení privilegia je vnitřní obrácení spojené se křtem, a poněvadž zákonodárce v uvedeném kánonu nestanoví nic dalšího, lze dovést s jistotou, že k obrácení může dojít v jakékoliv fázi lidského života, třeba až v nebezpečí smrti.¹¹³ Časové pořadí křtu jedné strany a rozpad původního manželství tak není rozhodující a neumožnit použití pavlovského privilegia, pokud by k rozvratu manželství došlo z příčin časově dřívějších, tedy před přijetím křtu jednoho z partnerů, je třeba odmítnout.

Kánon 1143 se ve svém druhém paragrafu zabývá další podmínkou, po jejímž splnění je umožněno straně pokřtěné uzavřít nové manželství podle pavlovského privilegia. Jde o odchod nepokřtěné strany, tedy neochota s pokřtěnou stranou bydlet nebo pokojně spolu bydlet bez urážení Stvořitele. Aby manželství mělo svůj smysl a bylo funkční, je nutné vytvořit vzájemný vztah mezi manžely zahrnující jejich tělesnou blízkost, tak společné bydlení v domově, jakožto centra rodinného i osobního vzájemného života. Odchodem nepokřtěné strany je pak ve smyslu uvedeného kánonu myšleno buď fyzické opuštění partnera z iniciativy nepokřtěné strany, nebo i taková skutečnost, kdy k fyzickému odloučení manželů dojde z popudu strany pokřtěné. Jedná se pak o ty případy, kdy nepokřtěná strana uvádí pokřtěného do fyzického nebo

¹¹² Srov. k tomu kán. 10 CIC 1983: „Za zneplatňující nebo nezpůsobilost stanovující se považují pouze ty zákony, v nichž je výslovně řečeno, že jednání je neplatné, nebo že osoba je nezpůsobilá.“

¹¹³ SVOBODA, Jiří: op. cit., 9.

morálního nebezpečí a ten je nucen odejít. Pod termínem „bez urážky Stvořitele“ lze rozumět aktivity nepokřtěné strany znemožňující náboženský život partnerovi či dětem, jejich špatnou výchovu, fyzické napadání partnera či dětí, morální teror, modlářství, popř. vynucování si sexuálních praktik proti lidské přirozenosti i Božím příkázáním. Všechny tyto uvedené příklady ukazují na neochotu nepokřtěné strany bydlet s pokřtěným a respektovat jeho novou víru a považují se v terminologii citovaného kánonu za „odchod“.¹¹⁴ Analogicky pak kán. 1143 § 2 CIC 1983 žádá, aby pokřtěná strana nezavdala svým chováním straně nepokřtěné spravedlivý důvod k odchodu, např. právě popsanými způsoby chování. Na druhou stranu je jen logické, že privilegium sv. Pavla nenajde své uplatnění v případě, kdy by strana nepokřtěná souhlasila s pokojným životem v manželství. Původní manželský svazek by trval i nadále, neboť naděje na obrácení nepokřtěného manžela by stále existovala.¹¹⁵

Dalším principem pro užití privilegia je zkoumání okolností, za kterých nechce druhá strana přijmout křest a nehodlá žít s pokřtěným alespoň v pokoji a bez urážky Stvořitele. Tato procesní část pavlovského privilegia je v platném kodexu kanonického práva obsažena v kánonech 1144 a 1145.¹¹⁶

¹¹⁴ KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 63.

¹¹⁵ Původní manželský svazek mezi nepokřtěnými se rozvazuje až v momentě, kdy strana pokřtěná uzavírá nové a platné manželství; tímto právním aktem získává rovněž strana nepokřtěná právo uzavřít manželství nové.

¹¹⁶ Kán. 1144

- § 1. Aby pokřtěná strana platně uzavřela nové manželství, musí být nepokřtěná strana vždy úředně dotázána zdali:
1. i ona nechce přijmout křest;
 2. alespoň chce s pokřtěnou stranou pokojně spolužít bez urážení Stvořitele.
- § 2. Tento úřední dotaz se musí učinit po křtu; místní ordinář může ze závažného důvodu dovolit, aby se úřední dotaz učinil před křtem, dokonce smí od úředního dotazu dispenzovat, ať před křtem nebo po něm, pokud z řízení alespoň zkráceného a mimosoudního vyšlo najevo, že se úřední dotaz nemůže uskutečnit nebo bude bez užitku.

Na rozdíl od dvou zásadních skutečností nutných pro použití privilegia sv. Pavla probíraných shora (uzavření manželství mezi nepokřtěnými a následné přijetí křtu jedním z partnerů), které lze ověřit poměrně jednoznačně, „odchod“ nepokřtěné strany předvídaný kánonem 1143.2 CIC 1983 nemusí být ve všech případech zcela zřejmý. Proto je jeho ověření nutné doložit úředním dotazováním, tzv. interpelací. Samotný předmět interpelace je dvojitý a nepokřtěná strana má upřímně odpovědět na oba předmětné dotazy, aby bylo možné hodnověrně zjistit skutečný vnitřní stav nepokřtěné strany. Takovéto kvalifikované zjištění je pak způsobilé umožnit pokřtěné straně platně uzavřít nové manželství. Dotazování má učinit místní ordinář strany pokřtěné (popř. jeho řádný delegát dle kán. 137 CIC 1983) a má být učiněno po křtu, nicméně místní ordinář (strany nově pokřtěné) má právo dovolit dotaz již před křtem z vážného důvodu. Tento místní ordinář může rovněž ze závažných důvodů dispenzovat od interpelací jak před, tak po křtu, pokud by zjistil nemožnost či neúčinnost interpelací.¹¹⁷ Jde např. o situace, kdy z chování nepokřtěné strany je evidentní, že jeho opuštění partnera je definitivní (např. existuje pravomocný rozvodový rozsudek, jehož navrhovatelem byl nepokřtěný, event. existuje důkaz uzavření nového civilního manželství strany nepokřtěné) či z jejich dřívějších odpovědí je jisté, jak by nové dotazování dopadlo, resp. jaké by byly její odpovědi.

Kán. 1145

§ 1. Zpravidla se koná úřední dotaz jménem místního ordináře strany, která přijala křest; tento ordinář poskytne druhému manželovi, jestliže o to požádá, lhůtu na odpověď a upozorní, že po marném uplynutí této lhůty se bude jeho mlčení považovat za zápornou odpověď.

§ 2. Úřední dotaz soukromě učiněný stranou, která přijala křest, je platný a je i dovolený, jestliže není možno zachovat výše stanovenou formu.

§ 3. V obou případech musí být zákonně prokazatelné pro vnější obor, že byl úřední dotaz učiněn a jaký je jeho výsledek.

¹¹⁷ Kodex kanonického práva z roku 1917 rezervoval udělení této dispense Apoštolskému Stolci (kán. 1123 CIC 1917).

Ve výjimečných případech (pokud není možno zachovat kodexem stanovenou formu) může být dotazování provedeno i prostřednictvím pokřtěné strany, nicméně i v tomto případě je nutný obligatorní úřední zápis o dotazování a především o jejím výsledku. Dotazovanému je nutné poskytnout určitou dobu k odpovědi, zvláště pokud o ni žádá, s připojeným upozorněním, že mlčení nepokřtěného po uplynutí stanovené lhůty bude považováno za zápornou odpověď.

Podle ustanovení § 1 kán. 1146 je pokřtěná strana oprávněna uzavřít nový sňatek s katolickou stranou, jestliže interpelovaný odpověděl na úřední dotaz záporně, nebo jestliže k úřednímu dotazu v souladu se zákonem nedošlo. Negativní odpověď strany nepokřtěné přitom může písemně dosvědčit např. kněz, který se dotázal, popř. jiný věrohodný svědek. Rovněž autentický dokument podepsaný stranou nepokřtěnou je dostatečným důkazem záporné odpovědi. Vedle výslovné odpovědi strany nepokřtěné existuje rovněž forma odpovědi mlčky, pokud tato strana neodpoví ve stanoveném termínu.

Kánon 1146.2 dále opravňuje pokřtěnou stranu k uzavření nového sňatku s katolickou stranou, jestliže nepokřtěná strana, ať byla nebo nebyla úředně dotázána, dříve setrvala v pokojném soužití bez urážení Stvořitele, později však bez spravedlivého důvodu odešla, při zachování kán. 1144 a 1145.

Záporná odpověď nepokřtěné strany, nebo její odchod bez spravedlivého důvodu, tak dává pokřtěnému možnost uzavřít nové manželství. Z logiky věci by takovéto nové manželství mělo být uzavřeno s katolíkem, nicméně místní ordinář může ze závažné příčiny udělit dispens k uzavření manželství s nekatolíkem, ať pokřtěným či nepokřtěným (v tomto případě je

nezbytná i dispens různého náboženství – *disparitas cultus*), při respektování kánonů o smíšených manželstvích.¹¹⁸

Lze shrnout, že církevní autorita při aplikaci pavlovského privilegia pouze ověřuje, zda byly splněny všechny podmínky pro jeho použití, neboť z kanonického hlediska není původní manželství zrušeno ani rozhodnutím církevní autority, ani rozchodem manželů, ani přijetím křtu, ale až uzavřením nového manželství.¹¹⁹ Pokud by ovšem pokřtěný partner manželství neuzavřel, původní manželské pouto by trvalo nadále též pro nepokřtěného, neboť právo na aplikaci pavlovského privilegia je nepromlčitelné a může být aplikováno i později, pokud by nastaly právem požadované okolnosti.¹²⁰ Na druhé straně by mohl nastat případ, kdy by se před uzavřením druhého sňatku pokřtěným strana nepokřtěná obrátila a sama přijala křest (popř. se vši vážností prohlásila, že chce s původním partnerem žít v pokoji a bez urážky Stvořitele). Za takové situace by nebylo možné pavlovské privilegium aplikovat a partneři (stále manželé) by museli obnovit původní manželství. Zároveň je třeba si uvědomit, že přijetím křtu druhé strany se původní svazek stává manželstvím svátostným, tedy nerozlučitelným,¹²¹ v důsledku svátosti křtu obou partnerů.

¹¹⁸ Viz kán. 1147 CIC 1983, který přejal text z motu proprio papeže Pavla VI. *Pastorale munus*; předchozí kodex tuto možnost výslovně zakazoval (srov. kán. 1123 CIC 1917).

¹¹⁹ Srov. kán. 1143.1 CIC 1983.

¹²⁰ Srov. SVOBODA, Jiří: op. cit., 13.

¹²¹ S jedinou výjimkou - pokud by toto manželství nebylo konsumováno, zůstala by možnost, za existence spravedlivé příčiny, požádat Apoštolský stolec o dispens od nedokonaného manželství dle kán. 1142 CIC 1983.

5. Normy z roku 2001 a pohled *de lege ferenda*

5.1 Normy z roku 2001

Privilegium Petrinum sice nakonec nebylo začleněno do nového kodexu kanonického práva, nicméně potřeba aktualizace procesního postupu při přípravě žádostí o zrušení nesvátostného manželství ve prospěch víry vedla k tomu, že v roce 2001 vydala Kongregace pro nauku víry revidované normy upravující tento institut.¹²² I když tedy pojednávané privilegium bylo vyhlášeno mimo kodex kanonického práva, patří v souladu s kán. 7 a 8.1 CIC 1983 mezi obecné zákony církve.¹²³

I v případě těchto norem, uvozených slovy *Potestas Ecclesiae*,¹²⁴ nebyly tyto formálně vyhlášeny v *Acta Apostolicae Sedis*, ale latinsky psaný dokument byl zaslán přímo místním církvím. Nové normy z roku 2001 jsou tvořeny jedním dokumentem, rozděleným na dvě části, přičemž první obsahuje substanciální část (články 1–10) a v článcích 11–25 je část procesní.

Články 1–3 vymezují kompetence v procesu zrušení manželství, navazující ustanovení pak definují podmínky pro podání a přijetí žádosti o zrušení manželství ve prospěch víry. Samotné rozhodnutí ohledně zrušení manželství je vyhrazeno dle čl. 1 norem výlučně přímo papeži, nicméně na

¹²² Kongregace pro nauku víry, *Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, 30. 4. 2001, Vatikán 2001.

¹²³ Normy *Potestas Ecclesiae* se řadí ke správnímu řízení, neboť neslouží k formulaci a k rozhodnutí sporu mezi dvěma stranami jako v řízení soudním, byť se tak v některých případech kvůli své spornosti může zdát, ale k ověření podmínek potřebných k dosažení kvalifikovaného rozhodnutí o zrušení konkrétního manželství – srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 75.

¹²⁴ Oproti normám z roku 1934 a 1973, které měly v názvu *Instructio et normae*, mají aktuálně platné normy v souladu se současnou kanonistikou v názvu pouze *Normae*.

úrovni římské kurie je odpovědná pro přijetí, přípravu a projednání žádosti Kongregace pro nauku víry. Na místní úrovni církve, tj. diecéze, je pak odpovědný za přípravu žádosti diecézní biskup,¹²⁵ popř. jiný církevní hodnostář na stejné úrovni,¹²⁶ který vede proces přípravy žádosti buď osobně, nebo pověří přípravou instruktora. Úkolem biskupa není o žádosti rozhodnout, ať už kladně či záporně, ale předložit ji, po případném doplnění a kompletaci Kongregaci pro nauku víry. Vedle diecézního biskupa (či instruktora) se pak na úrovni diecéze musí účastnit přípravy žádosti ještě obhájce svazku, jehož úkolem je předložit veškeré argumenty na obranu stávajícího manželství a notář, který odpovídá za hodnověrnost celého spisu.¹²⁷

Pokud má být na úrovni místní církve žádost přijata a následně předána k dalšímu rozhodnutí, musí být splněny tři základní podmínky. První podmínkou pro podání žádosti o zrušení manželství podle norem *Potestas Ecclesiae* je, že se jedná o manželství pokřtěné strany s nepokřtěnou stranou.¹²⁸ Za tím účelem je nutné zjistit a prokázat, jaká strana byla pokřtěná a jaká naopak nikoliv. Zatímco křest se prokazuje obvyklým způsobem (výpis z křestní matriky), v druhém případě je třeba provést dotázání jak strany nepokřtěné, tak svědků, aby byly pokud možno vyloučeny všechny pochybnosti o tom, zda byl křest udělen či nikoliv, event. zda šlo o křest platný. Podmínky na uvedené dotazování jsou proto normami stanoveny velmi

¹²⁵ Kongregace pro nauku víry, normy *Potestas Ecclesiae*, čl. 3.

¹²⁶ Tím je teritoriální prelát, teritoriální opat, apoštolský vikář, apoštolský prefekt nebo apoštolský administrátor.

¹²⁷ Srov. CIC 1983, k. 1432 a 1437.

¹²⁸ Proces podle norem *Potestas Ecclesiae* slouží výhradně k přípravě žádosti o zrušení manželství pokřtěné strany s nepokřtěnou stranou. Ve prospěch víry třetí strany může být výjimečně tento postup použit i v případě manželství dvou nepokřtěných – srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 80.

detailně,¹²⁹ neboť je nutné eliminovat situace, kdy by se mohlo jednat o svátostné (a tedy nerozlučitelné) manželství.

Další dvě nutné podmínky pro podání žádosti úzce souvisí se zvážením pastoračních okolností, které se týkají projednávaného případu.¹³⁰ V první řadě musí být manželství natolik rozvráceno, že není naděje na jeho obnovu. To je např. potvrzeno tím, že druhá strana již uzavřela nové manželství. Druhou podmínkou je, že žadatel o zrušení manželství nebo třetí strana, se kterou zamýšlí uzavřít manželství, není výhradně nebo převážně vinný rozpadem prvního manželství.¹³¹ Pokud by totiž byl, mohlo by být okolí pohoršeno, že se žadatel nejdříve zásadní měrou přičiní o rozpad manželství, následně žádá o jeho zrušení, aby mohl uzavřít nové. Normy by tak jistě nenašly svého pastoračního naplnění, pokud by nebraly ohled na okolí a celé společenství. Splnění této podmínky je proto zjišťováno jak vyjádřeními zúčastněných stran, tak výpověďmi relevantních svědků z blízkosti manželů.

Následující článek 5 norem upravuje požadavky týkající se situace, kdy má být zamýšlené manželství uzavřeno žadatelem s nekatolickou stranou, a to ať nepokřtěnou nebo pokřtěnou mimo katolickou církev. Nekatolík či nepokřtěný se musí v takovém případě písemně zavázat (*cautiones*), že bude respektovat víru katolické strany a dovolí, aby jejich děti byly pokřtěny a vychovány v katolické víře. Takto formulovaný požadavek se liší od podmínek ke smíšenému manželství, které stanoví současný kodex a vrací se

¹²⁹ Kongregace pro nauku víry, normy *Potestas Ecclesiae*, čl. 16 § 2-5.

¹³⁰ Srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 83.

¹³¹ Zde je patrné nové vnímání a příklon k většímu pochopení běžného života po Druhém vatikánském koncilu, když původní normy z roku 1973 vyžadovaly jednoznačněji, že žadatel není viníkem rozpadu manželství bez dalšího. Přitom je zřejmé, že na rozkolu se zpravidla podílejí do jisté míry oba manželé, nová dikce norem tedy realističtěji zohledňuje skutečný stav, když podmiňuje podání žádostí „menší měrou žadatelova zavinění na rozpadu manželství“.

v podstatě ke starému kodexu z roku 1917, což je v určitém rozporu s teologií Druhého vatikánského koncilu a s tím souvisejícím revidovaným CIC 1983.¹³²

V článku 6 stanoví normy *Potestas Ecclesiae* ještě jednu okolnost, jejíž naplnění by vyloučilo podání žádosti o zrušení manželství, třebaže ostatní podmínky by byly splněny. Tak žádost nebude přijata, pokud by jí podával žadatel, jehož manželství již bylo zrušeno ve prospěch víry. Cílem je zamezit tomu, aby se opakovaně rušila a uzavírala nová legitimní a nesvátočná manželství, což by ve svém důsledku mohlo devalvovat církevní požadavek nerozlučitelnosti manželského svazku.¹³³

Normy *Potestas Ecclesiae* dále stanoví, že žádost o zrušení manželství, které bylo uzavřeno po zrušení předcházejícího manželství *in favorem fidei*, je nepřijatelná, zatímco za určitých podmínek je dovoleno podat žádost o zrušení manželství katolíka s nepokřtěným, které bylo uzavřeno s dispensí od překážky *disparitas cultus*.

Jelikož na kladné vyřízení žádosti není žádný právní nárok, nemusí být o žádosti pozitivně rozhodnuto, třebaže byly splněny všechny předepsané podmínky. Samotné vyřízení žádosti je tak podmíněno ještě dalšími okolnostmi. Těmi je např. zkoumání osoby, se kterou chce žadatel nové manželství uzavřít, resp. budoucí manželství, kvůli kterému má být původní manželství zrušeno. Jsou známy případy, kdy žadatel splnil podmínky, žádosti by *de facto* mohlo být kladně vyhověno, nicméně se tak nestalo, neboť tento žadatel nehodlal bezprostředně uzavřít nové manželství. Uvedená žádost byla přijata na úrovni diecéze, ale Kongregací pro nauku víry bylo doporučeno

¹³² Po Druhém Vatikánském koncilu se od nekatolické strany přestalo vyžadovat takovéto prohlášení, pouze měla být uvedena o závazku a prohlášení katolické strany - srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit. 86-87 a CIC 1983, k. 1125.

¹³³ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit. 84.

s kladným vyřízením posečkat do doby, než žadatel uzavře manželství s osobou způsobilou k manželství.¹³⁴

Druhá, procesní část norem ve svých člancích 11–25 pak stanoví konkrétní způsoby přípravy žádosti na úrovni místní církve. Jasně vymezuje kompetence diecézního biskupa, stanoví úkoly instruktora případu, obhájce svazku a notáře, přičemž celá tato fáze procesu zajišťovaného uvedenými třemi církevními úředníky, navazuje na požadavky sedmé knihy platného kodexu kanonického práva.

Normy *Potestas Ecclesiae* závěrem stanoví, co přesně musí spis obsahovat a jakým způsobem mají být jednotlivé části spisu vyhotoveny předtím, než jsou odeslány k dalšímu posouzení ke Kongregaci pro nauku víry. Závěrem lze konstatovat, že dle známých zkušeností lze dovést souvislost mezi pečlivostí a formální přesností při přípravě jednotlivých dokumentů na straně jedné a rychlostí vyřízení konkrétní žádosti na straně druhé.¹³⁵

5.2 Privilegium víry, platné právo a pohled *de lege ferenda*

Platný občanský zákoník¹³⁶ nezná ani pavlovské privilegium, ani petrovské privilegium, stejně jako je neznal zrušený zákon o rodině.¹³⁷ Proto by z hlediska platného práva v České republice zrušení manželství na základě jednoho z privilegií nebylo relevantní a uzavření nového manželství by bylo

¹³⁴ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit. 85.

¹³⁵ KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství *in favorem fidei*, Revue církevního práva, č. 25 - 2/03, 88.

¹³⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, tzv. nový občanský zákoník, který po téměř padesáti letech nahradil socialistický občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb.

¹³⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů byl zrušen novým občanským zákoníkem, a to ke dni 1. ledna 2014, přičemž tento nový občanský zákoník instituty rodinného práva (a tedy i vznik a zánik manželství) důsledně přebírá – viz část druhá (rodinné právo), hlava I (§§ 655-770) zákona č. 89/2012 Sb.

nezákonné. Manželství, které má být zrušeno aplikací jednoho z uvedených privilegií, musí být tedy podle (nového) občanského zákoníku nejprve rozvedeno a stejně tak uzavření nového manželství musí respektovat požadavky stanovené v občanském zákoníku.

V této souvislosti se proto nabízí otázka, zda by tyto dva různé instituty (pavlovské, popř. petrovské privilegium a rodinné právo) mohly uvést křesťany a zároveň občany do vzájemného rozporu. V dnešní době si lze totiž představit situaci, byť spíše v teoretické rovině, ve které by privilegium víry dávalo právo zrušit první manželství a uzavřít nové, zatímco příslušná ustanovení občanského zákoníku by v téže situaci nedovolila se rozvést a uzavřít manželství nové.

Na tomto místě je proto třeba učinit krátkou sondu do platného civilního práva, zejm. tedy práva rodinného. Přestože rodinné právo chápe manželství jako trvalý svazek muže a ženy, netrvá bezpodmínečně na jeho zachování tam, kde manželství nemůže už plnit svou společenskou funkci. Vycházejíc ze zásady rozlučitelnosti manželství umožňuje platné rodinné právo za podmínek stanovených zákonem zrušení manželství rozvodem, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.¹³⁸ Rodinné právo přitom předpokládá rozvod manželství jen na základě soudního rozhodnutí. Řízení o rozvod manželství nově upravuje speciální zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních v ustanoveních § 383 a násl. Řízení je možné zahájit jen na návrh jednoho z manželů nebo společným návrhem obou manželů, navrhují-li rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství; podá-li návrh někdo jiný, soud jej odmítne.

¹³⁸ Viz ustanovení § 755 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

Právní úprava rozvodu manželství je tedy budována na principu objektivního rozvratu manželství, jehož existenci zjišťuje vždy soud. Jiné rozvodové důvody náš právní řád nezná.¹³⁹

Na straně druhé platí, že i přes skutečnost, kdy soužití manželů je rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu (i) se zájmem nezletilého dítěte manželů daným zvláštními důvody,¹⁴⁰ které nenabýlo plné svéprávnosti, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo (ii) se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.¹⁴¹ Soud manželství dále nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů, mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné.

Tato na první pohled rigidní rozvodová praxe je ovšem v civilním rodinném právu značně liberalizována právní domněnkou obsaženou v § 757 zákona č. 89/2012 Sb., podle které soud manželství rozvede za splnění taxativně stanovených podmínek,¹⁴² aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství,

¹³⁹ HRDINA, Ignác Antonín: Manželství v současném českém i kanonickém právu, Revue církevního práva, č. 16 - 2/00, <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> (14. 3. 2014).

¹⁴⁰ Těmito zvláštními důvody nezletilého dítěte na zachování manželství jeho rodičů jsou zejména důvody spočívající v jeho zdravotním, fyzickém či psychickém stavu. K tomuto je také nutno poznamenat, že řízení o úpravě poměrů rodičů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu manželství je odděleno od řízení o rozvodu manželství, ale tato dvě řízení spolu nicméně úzce souvisejí.

¹⁴¹ Viz ustanovení § 755 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁴² a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,
b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,

dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, týkající se rozvratu manželství a záměru dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud se k návrhu na rozvod manželství připojí i druhý manžel. K projednání věci a ověření shodného tvrzení proto soud nařídí jednání, na kterém vyslechne účastníky, což je novum platící od 1. ledna 2014. Dříve nebylo ani nutné jednání nařizovat, postačil společný podepsaný návrh na rozvod a manželství bylo rozvedeno i bez účasti obou manželů. Soud má zároveň nově při jednání vést oba manžele k tomu, aby odstranili příčiny rozvratu, dále má usilovat o jejich smíření.¹⁴³ Je otázkou, zda i v praxi budou soudy skutečně postupovat dle uvedených ustanovení či půjde pouze o nutnou formalitu.

V zásadě tedy platí, že soud musí manželství rozvést, pokud se manželé fakticky o rozvodu dohodnou a jsou splněny výše uvedené podmínky. Můžeme tedy shrnout, že platné rodinné právo v České republice je založeno na principu rozlučitelnosti manželství, přičemž koncepce právní úpravy rozvodu předpokládá pouze jediný rozvodový důvod, jímž je tzv. kvalifikovaný rozvrat manželského společenství.

Církev má zájem na tom, aby pokud možno každé manželství bylo skutečně svazkem stabilním a na celý život. Kanonické zákonodárství proto vychází z principu zcela opačného, tedy ze zásadní nerozlučitelnosti každého manželství (tedy i nesvátostného), přičemž tato nerozlučitelnost může být i absolutní.¹⁴⁴ Pro úplnost je ovšem třeba v této souvislosti zmínit i specifický případ, kdy se toto pravidlo, že manželství svátostné nelze žádnou lidskou

c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

¹⁴³ Srov. ustanovení § 389 odst. 2 zákona č. 292/2013, Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹⁴⁴ Jde o případ, kdy jde o svátostné manželství, tedy manželství, které je platně uzavřeno mezi pokřtěnými, a to i nekatolíky.

mocí rozloučit,¹⁴⁵ neuplatní. Svátostné manželství může totiž být rozloučeno papežem, pokud se ještě manželé nestali „jedním tělem“,¹⁴⁶ tedy takové manželství nebylo dokonáno (konzumováno) manželským stykem *humano modo* a o rozluku požádal aspoň jeden z manželů.

V předchozích kapitolách bylo konstatováno, že i přes zájem církve na nerozlučitelnosti jakéhokoliv manželství, mohou nastat okolnosti, za nichž by uzavřením nového manželství byla přijata či posílena víra křesťanské strany. V takových případech pak dává církev přednost této víře před formálním trváním nefungujícího nesvátostného manželství a umožňuje křesťanské straně uzavření nového svazku (popř. i ve prospěch víry třetí strany), a to za užití jednoho z privilegií víry. Tato aplikace by ovšem mohla narazit na platné rodinné právo, když v rámci interpelace či zápisu do spisu nebudou v patřičné míře zkoumány zájmy nezletilého dítěte a tedy ani nebude poměřováno mezi „přidanou hodnotou“ nově nabyté křesťanské víry a zájmy nezletilého dítěte.

To by mohlo ve svém praktickém důsledku znamenat, že na straně jedné by se uplatnilo privilegium víry, neboť nepokřtěná strana by při interpelaci místním ordinářem odpověděla, že nechce přijmout křest ani s pokřtěnou stranou pokojně žít „bez urážení Stvořitele“ a pokřtěná strana by tak byla oprávněna uzavřít nový sňatek, a kdyby tak učinila, okamžikem uzavření nového manželství by původní naturální manželství zaniklo, ne tak ovšem dle práva civilního.

Je tedy otázkou *de lege ferenda*, jak řešit tento možný rozpor mezi nabytím (či prohloubením) křesťanské víry a zájmy nezletilého dítěte. Jinými slovy současná aplikace privilegia víry dle mého názoru dostatečným

¹⁴⁵ Srov. kán. 1141 CIC 1983.

¹⁴⁶ Srov. Mt 19,5 a Gen 2,24.

způsobem nezohledňuje zájmy nezletilého dítěte. A to přitom sv. Pavel ve svém prvním listu do Korintu mj. připomíná, že děti jsou přece svaté!¹⁴⁷

Domnívám se, že *de lege ferenda* je proto potřeba v praktické rovině věnovat skutečně velkou pozornost tomu, co bude při interpelacích (v rámci aplikace pavlovského privilegia), popř. do spisu diecézním biskupem (jím pověřeným instruktorem) při aplikaci petrovského privilegia zaznamenáno, aby právo božské, pozitivní i přirozené bylo v konkordanci.

V souladu s čl. 18 a 20 norem *Potestas Ecclesiae* je sice instruktor povinen ověřit v rámci zkoumání splnění podmínky o podání žádosti na zrušení manželství ve prospěch víry i to, jakým způsobem bude žadatel plnit své mravní, křesťanské a občanské povinnosti vůči dětem z prvního manželství (a vůči bývalému manželovi), nicméně samotné toto zkoumání nezaručí samo o sobě, že se kanonické právo nemůže dostat do konfliktu s právem civilním v důsledku zrušení původního manželství ve prospěch křesťanské víry na straně jedné (v souladu s kanonickým právem) a zájmy nezletilého dítěte na straně druhé (v rozporu s právem civilním). Samotné zkoumání a dotazování by proto mělo být vedeno s maximální pečlivostí a zacílením jak na osobní život i poměry žadatele, tak i zájmy všech dotčených dětí.

Domnívám se, že by v této fázi procesu mohla být zároveň významněji posílena role obhájce svazku, který by měl zohlednit mezi argumenty na podporu udržení stávajícího manželského svazku v co možná největší míře právě i poměry a zájmy všech dětí, kterých by se zrušení původního manželství týkalo. Pokud by tento *defensor vinculi* měl nějaké indicie nasvědčující tomu, že by zrušením manželství mohly být nespravedlivě poškozeny zájmy dětí

¹⁴⁷ Srov. 1 Kor 7,14: „Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté, jsou však přece svaté.“

z tohoto manželství, neměl by žádost postupovat dále. Navíc by takové nerespektování formálně stanovených povinností ze strany žadatele (s případnou výmluvou na zrušení manželství ve prospěch víry) mohlo také negativně zapůsobit v okolí manželů.

Jinými slovy by instruktor a obhájce svazku měli ve své podstatě pouze důsledně naplňovat nejen literu, ale i obsah platného kodexu kanonického práva, jak na to ostatně pamatuje i CIC 1983 ve svých kánonech 1071.1,3 a 1689.

Obdobný pozitivní efekt by mohlo mít při řízení o zrušení manželství za použití privilegia Petrina přesunutí pravomocí z Římské kurie na úroveň místní církve. Vždyť toto řízení o zrušení manželství se bytostně dotýká konkrétních lidí, žijících v rámci určitého vymezeného společenství a Řím, který má o jejich žádosti rozhodnout, je tak daleko. Je tedy legitimní otázkou, zda by nebylo vhodnější, aby rozhodovací pravomoc byla přenesena na úroveň diecéze, ve které zcela určitě panuje lepší znalost podmínek, poměrů i všech okolností případu a celkového kontextu podané žádosti. Za takové přenesení kompetence by jistě plédovaly i pastorační důvody, neboť stávající zdlouhavost celého procesu, může být ve svém důsledku značně kontraproduktivní.¹⁴⁸ Naopak, řízení na úrovni partikulární církve by bylo jistě rychlejší a efektivnější. Argument, že rozhodování je třeba ponechat v rukou Apoštolského stolce, neboť v některých diecézích není dostatek odborného personálu, jenž by mohl kompetentně o žádostech rozhodovat, dle mého názoru nemůže obstát. Vždyť neexistuje žádný relevantní teologický důvod, který by

¹⁴⁸ Je zdokumentován případ, kdy žadatel byl doslova tak znechucen délkou vyřizování své žádosti, že raději uzavřel civilní sňatek, třebaže bylo v mezidobí o jeho žádosti kladně rozhodnuto, nicméně on už sňatek kanonickou formou odmítnul; k tomu srov. KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství *in favorem fidei*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 79.

zakazoval delegaci pravomoci rozhodovat o žádostech na diecézní biskupy za situace, kdy by existovaly ze shora stanovené, přesně vymezené normy určující procesní řízení a další náležitosti, za kterých by o jednotlivých žádostech bylo rozhodováno na úrovni místních církví. A pokud by v určité diecézi nebylo naplněno kritérium „odbornosti“, mohly by normy definovat, jaká žadateli nejbližší místní církev by měla o jeho žádosti rozhodnout.

V neposlední řadě je v této souvislosti třeba s tímto řešením *de lege ferenda* zmínit spolu s J. Kašným¹⁴⁹ i uplatnění zásady subsidiarity, která byla formulována na Druhém vatikánském koncilu a od sedmdesátých let našla v církvi širokého uplatnění. Pravidlo, dle kterého má v hierarchické struktuře, kterou církev bezesporu je, rozhodovat nejdříve jednotka na nižší úrovni, než je nutné rozhodování jednotky vyšší, vzdálenější subjektu, o kterém je rozhodováno, by při shora uvedené delegaci rozhodování o žádostech na partikulární úrovni tak bylo naplněno v největší možné míře.

Konečně pro delegaci pravomocí na nižší stupeň hierarchické pospolitosti hovoří i církevní zkušenosti ze šestnáctého století, kdy byly kompetence rušit manželství ve prospěch víry přeneseny na misionáře působící ve vzdálených zámořských oblastech a tato praxe se velmi osvědčila (viz blíže kapitola první této práce pojednávající o papežských konstitucích z 16. století).

¹⁴⁹ Srov. KAŠNÝ Jiří: op. cit. 78.

Závěr

Na počátku 21. století je bohužel smutnou realitou, že rodina a manželství procházejí nejen v České republice velkou krizí, a to možná největší za dobu, kdy křesťanství vstoupilo na naše území. O to intenzivnější je pak snaha církve podpořit a zachovat toto společenství, jehož původcem je sám Bůh,¹⁵⁰ a které je uskutečňováno během celých dějin spásy. Církev proto od svého počátku důsledně zastává přesvědčení, že je třeba respektovat každé platné manželství, hájit jeho nerozlučnost, věrnost a trvalou platnost, třebaže nejde ani o kanonické, ani o svátostné manželství, ale „jen“ o manželství přirozené. I to má totiž schopnost umožnit manželům život ve věrném a nerozlučitelném svazku podle přirozeného práva, přestože jedné straně prozatím víra chybí, kterou je třeba brát jako milost, které se nepokřtěnému zatím nedostalo.

Na straně druhé důležitost víry a spásy konkrétního člověka převažuje nad jakýmkoliv přirozeným poutem, včetně pouta manželského. Jinými slovy osobní vztah člověka ke Stvořiteli je důležitější než vztah k jakémukoliv člověku, proto se nám v určitých životních situacích otevírá cesta ke zdůvodnění užití privilegia víry.

A právě odpověď na legitimitu aplikace privilegia víry se pokusila nalézt tato práce, když se snažila vypořádat s otázkami, které provází ambivalence mezi setrváním v původním manželství na straně jedné a přijetím nové víry, případně vstupem do nového manželského svazku na straně druhé. Toto užití privilegia víry je plně ospravedlnitelné vždy tam, kde dochází

¹⁵⁰ Srov. KKC 1603.

k vysvobození jednoho partnera (a nezdědka i obou) z celoživotního uvěznění ve svazku, ve kterém oba manželé (a jejich děti) provázejí neustálé rozbroje, hádky a nedorozumění, bez reálné možnosti vytvořit plnohodnotné duchovní zázemí. Privilegium víry tak nabízí možnost nového pokojného a svátostného života podle Božích přikázání a výchovu dětí bez rizika, že víra jednoho z manželů je důvodem pro neustálé konflikty a rozpory.

Zároveň je třeba mít neustále na paměti, že privilegium víry není prostředkem k rozbíjení manželství. Jeho primárním cílem je zajištění víry a naplnění osobního života nově pokřtěného, který má právo, aby v novém manželství mohl žít důstojný život v Kristu, popř. zajištění víry osoby třetí, se kterou uzavře nové manželství jeden z partnerů, jehož původní manželství bylo zrušeno mocí privilegia víry.

Dále nelze opomenout, že ukončení jednoho manželství a vstup do jiného manželství provází často ještě další souvislosti, které se mohou týkat nejen aspektů právních (ať už civilních či kanonických), ale i psychologických. Na prvním místě by měla být péče a starost o děti dotčené možným rozpadem manželství, jejichž odůvodněné a ospravedlnitelné zájmy by mohly i zamezit uzavření nového manželství. Je proto velkým úkolem církve zkoumat pečlivě všechny důsledky autoritativního rozhodnutí o zrušení manželství ve prospěch víry v kontextu právě zmíněných zájmů dětí, zejména nezletilých, a to s ohledem na vyvarování se možného pohoršení okolí a konfliktu kanonického práva s právem civilním. Tímto směrem by se dle mého názoru měla ubírat další interpretace a aplikace obou privilegií víry.

Domnívám se, že vhodným závěrem pro tuto práci jsou slova blahoslaveného papeže Jana Pavla II. z jeho apoštolské adhortace z roku 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě, která ostatně použil i náš

přední kanonista Antonín Ignác Hrdina:¹⁵¹ „Církev, osvícená vírou, zná velkou cenu manželství a rodiny, celou jejich pravdu a hluboký význam. Proto cítí znovu a znovu naléhavost hlásat evangelium, 'radostnou zvěst', všem bez rozdílu, zvláště pak těm, kdo jsou povoláni k manželství a připravují se na ně, i všem manželům a rodičům na celém světě. Je hluboce přesvědčena, že jenom přijetí evangelia umožňuje plné uskutečnění všech nadějí, které právem vkládá člověk do manželství a do rodiny... V přítomném dějinném okamžiku, kdy je rodina cílem útoku četných sil, které se snaží ji rozbít nebo alespoň zdeformovat, je si církev dobře vědoma, že blaho společnosti i její vlastní je úzce spjato s příznivou rodinnou situací. Tím silněji a naléhavěji pociťuje své poslání hlásat všem, jaký má Bůh plán s manželstvím a s rodinou, aby jim zajistila plnou životnost a lidský i křesťanský rozvoj, a tak přispěla k obnově společnosti a Božího lidu.“¹⁵²

¹⁵¹ HRDINA, Ignác Antonín: Manželství v současném českém i kanonickém právu, *Revue církevního práva*, č. 16 2/00, <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> (14. 3. 2014).

¹⁵² Srov. Jan Pavel II., *Familiaris consortio*: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, 8n.

Seznam použitých zkratk

CCEO	Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (r. 1990)
CIC 1917	Codex iuris canonici (promulgovaný v r. 1917)
CIC 1983	Codex iuris canonici (promulgovaný v r. 1983)
KKC	Katechismus katolické církve

Seznam literatury

Prameny:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1993.

DRUHÝ Vatikánský koncil: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

Jan Pavel II., Familiaris consortio: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.

Kodex kanonického práva, úřední znění textu a překlad do češtiny, Praha: Zvon, 1994.

Kongregace pro nauku víry, Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei, 30. 4. 2001 (Vatikán, 2001) 1–15.

Literatura:

FLATTEN, Heinrich: Nichtigerkklärung, Auflösung und Trennung der Ehe. In: Joseph Listl u.a. (Hrsg.): Handbuch des katholischen Kirchenrechts. Regensburg: Pustet 1983.

GÓRECKI, Edward: Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., I část, Matice cyrilometodějská, Olomouc 1994.

HRDINA, Ignác Antonín: Prameny ke studiu kanonického práva, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007.

HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia 2002.

HRDINA, Ignác Antonín: Kanonické právo; dějiny pramenů, teorie, platné právo, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011.

HRDINA, Ignác Antonín: Texty ke studiu konfesního práva, Praha I. (2006), II. (2007), III. (2006).

KAŠNÝ Jiří: Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15) Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005.

NĚMEC, Damián: Manželské právo katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

SLAVÍK, Michael: Manželství – od snů k realitě, Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

SVOBODA, Rudolf: První vatikánský koncil (1869–1870), in: Dokumenty prvního vatikánského koncilu. Pracovní překlad, [bez editora], Praha: Krystal OP, 2006, 5–17.

ŠKURKA, Emil: Manželské právo, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1991.

TICHÝ Ladislav: Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003.

TRETERA, Rajmund Jiří: Církevní právo, Praha: Jan Krigl, 1993.

TRETERA, Rajmund Jiří: Synagoga a církve kdysi a dnes Kapitoly z právních dějin, Jan Praha: Jan Krigl 1994.

TRETERA, Rajmund Jiří: Konfesní právo a církevní právo, Praha: Jan Krigl 1997.

VALEŠ, Václav: Konfesní právo; průvodce studiem, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008.

Časopisy:

HRDINA, Ignác Antonín: Manželství v současném českém i kanonickém právu, Revue církevního práva, č. 16 – 2/00, <http://spec.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> (14. 3. 2014).

KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství *in favorem fidei*, Revue církevního práva, č. 25 – 2/03, s. 83 – 94, 107 – 115.

KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství, Historicko-kanonická analýza Pavlovského privilegia, Tribunál č. 2/2005, <http://tribunal.kapitula.sk/2005-2/zruseni.htm> (20. 2. 2014).

KAŠNÝ, Jiří: Zrušení manželství, Tři papežské konstituce ze 16. století a pavlovské privilegium, Tribunál č. 2/2005, <http://tribunal.kapitula.sk/2006-2/tri.htm> (20. 2. 2014).

KOLÁŘOVÁ, Marie: Konvertita žijící v neplatném manželství, Revue církevního práva, č. 56 – 3/13, s. 7–21.

SVOBODA, Jiří: Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143–1147 CIC a kán. 854–856 CCEO, Revue církevního práva, č. 24 – 1/03, s. 5–16.

SVOBODA, Jiří: Moc řádná – zástupná ve vztahu k nerozlučitelnosti manželství, Revue církevního práva, č. 18 – 1/01, s. 7–28.

SVOBODA, Jiří: Zplatnění manželství v právu Katolické církvi, Revue církevního práva, č. 30 – 1/05, s. 7–39.

ZEDNÍČEK, Miroslav: Kanonické možnosti ukončení manželství. Teologické texty, ročník 12, č. 5/2001, s. 196–19.